

บทที่ 4 สภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา

ในบทนี้เป็นการกล่าวถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาในด้านสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม แผนพัฒนาและบทบาทความสำคัญของพื้นที่ศึกษา

4.1 สภาพทั่วไปของจังหวัดลพบุรี

จังหวัดลพบุรีอยู่ในภาคกลางตอนบนของประเทศ ตั้งบนฝั่งซ้ายของแม่น้ำลพบุรี มีระยะทางห่างจากกรุงเทพมหานคร ไปทางทิศเหนือของถนนพหลโยธินประมาณ 153 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 6,278.32 ตารางกิโลเมตร (จากการคำนวณข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์) มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง 8 จังหวัด ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ จังหวัดเพชรบูรณ์และนครสวรรค์
ทิศใต้	ติดต่อกับ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและสระบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ จังหวัดนครราชสีมาและชัยภูมิ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ จังหวัดสิงห์บุรีและอ่างทอง

ข้อมูล ณ เดือนสิงหาคม 2544 จังหวัดลพบุรีแบ่งการปกครองออกเป็น 11 อำเภอ 120 ตำบล ประกอบด้วย อำเภอเมืองลพบุรี โคกสำโรง ชัยบาดาล ท่าวุ้ง บ้านหมี่ พัฒนานิคม ท่าหลวง สระโบสถ์ โคกเจริญ ลำสนธิ และหนองม่วง (แผนที่ 4.1)

4.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดลพบุรี แบ่งได้ เป็น 3 ลักษณะ คือ (1) ที่ราบน้ำท่วมถึง เกิดจากการทับถมของตะกอนลำน้ำขนาดใหญ่ในฤดูน้ำหลากทุกปี ทำให้เกิดเป็นที่ราบขนาดใหญ่อยู่ในบริเวณอำเภอเมืองลพบุรี บ้านหมี่ และท่าวุ้ง ส่วนการทับถมของตะกอนใหม่จากแม่น้ำป่าสักทำให้เกิดที่ราบลุ่มเป็นแนวแคบๆ จากทิศเหนือลงทิศใต้ ผ่านพื้นที่อำเภอชัยบาดาลและพัฒนานิคม บริเวณพื้นที่ราบลุ่มนี้ถูกใช้ประโยชน์ในการทำนาส่วนใหญ่และได้ผลดี (2) ลานตะพักลำน้ำ ส่วนใหญ่อยู่ติดต่อกับที่ราบท่วมถึง ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเรียบ พบเป็นบริเวณกว้างในเขตอำเภอเมืองลพบุรี บ้านหมี่ พัฒนานิคม และโคกสำโรง การใช้ประโยชน์ที่ดินบริเวณนี้ส่วนใหญ่ใช้ทำนาซึ่งให้ผลผลิตในเกณฑ์ดี และ (3) ภูเขา พื้นที่บริเวณนี้เกิดจากการโค้งตัวและยุบของผิวโลก ทำให้มีระดับความสูงต่ำต่างกันมาก พบอยู่กระจัดกระจายในอำเภอชัยบาดาล พัฒนานิคม โคกสำโรง และด้านตะวันออกของอำเภอเมืองลพบุรี ส่วนใหญ่ไม่ได้ทำกสิกรรม

กล่าวโดยสรุป ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดลพบุรี อาจแบ่งได้เป็น 2 บริเวณ คือ บริเวณพื้นที่ราบสลับเนินเขา ครอบคลุมพื้นที่บางส่วนของอำเภอเมืองลพบุรี บ้านหมี่ และโคกสำโรง พื้นที่เกือบทั้งหมดของอำเภอสระโบสถ์ โคกเจริญ ท่าหลวง ชัยบาดาล และพัฒนานิคม คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 70 ของจังหวัด และอีกบริเวณหนึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มครอบคลุมพื้นที่อำเภอท่าวุ้งและบางส่วนของอำเภอบ้านหมี่ และโคกสำโรง คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ 30 ของจังหวัด

แผนที่ 4.1

ขอบเขตปกครองระดับอำเภอ และตำบลของจังหวัดชลบุรี

สัญลักษณ์

- ขอบเขตอำเภอ
- ขอบเขตตำบล
- ที่ตั้งอำเภอ

วิทยานิพนธ์ :

การกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษรในพื้นที่เกษตรจังหวัดชลบุรี

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3 0 3 6 9 12 15 กม.

4.1.2 ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ (แผนที่ 4.2)

1) ทรัพยากรน้ำ

จังหวัดลพบุรีเป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีปริมาณน้ำฝนรวมตลอดปีในคาบ 30 ปี (ปี 2509-2838) เท่ากับ 1,144 มิลลิเมตร โดยมีค่าเฉลี่ยสูงสุดในเดือนกันยายน 263.6 มิลลิเมตร และต่ำสุดในเดือนธันวาคม 6.3 มิลลิเมตร มีปริมาณฝนตกตลอดปีประมาณ 103.9 วัน

ทรัพยากรน้ำที่สำคัญของจังหวัดลพบุรี แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (1) แหล่งน้ำผิวดิน ที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำลพบุรีแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่านจังหวัดลพบุรี บริเวณอำเภอท่าวังและเมืองลพบุรี ความยาวประมาณ 45 กิโลเมตร มีความสำคัญอย่างมากต่อการเพาะปลูก โดยเฉพาะการทำนาบริเวณด้านตะวันตกของจังหวัด แม่น้ำป่าสักไหลผ่านจังหวัดลพบุรี บริเวณอำเภอชัยบาดาล โคกสำโรง และพัฒนานิคม มีความสำคัญต่อบางส่วนของพื้นที่เกษตรกรรมด้านตะวันออกของจังหวัด แม่น้ำบางขาม มีต้นกำเนิดจากคลองเล็กๆ ในอำเภอบ้านหมี่ และไหลรวมกับแม่น้ำลพบุรีที่อำเภอท่าวัง ความยาว 20 กิโลเมตร และลำธารสนธิ ไหลผ่านอำเภอลำสนธิและไหลรวมกับป่าสักที่อำเภอชัยบาดาล (2) แหล่งน้ำใต้ดินที่สำคัญ มี 2 เขตคือ แหล่งน้ำใต้ดินในอำเภอชัยบาดาล และแหล่งน้ำใต้ดินในอำเภอเมืองลพบุรีและพัฒนานิคม ซึ่งแหล่งน้ำใต้ดินทั้งสองบริเวณนี้มีความสำคัญต่อพื้นที่ทางด้านตะวันออก คือ อำเภอชัยบาดาล และพัฒนานิคม เนื่องจากเป็นเขตชุมชนที่ห่างไกล รวมทั้งการชลประทานยังไม่ดีพอ ดังนั้นในการทำการเกษตรจึงจำเป็นต้องอาศัยแหล่งน้ำใต้ดินเมื่อฝนทิ้งช่วง

แหล่งน้ำชลประทานเป็นแหล่งน้ำผิวดินประเภทหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการอุปโภคบริโภค และการเกษตร จังหวัดลพบุรีมีโครงการชลประทานที่สำคัญหลายโครงการด้วยกัน แบ่งได้เป็นโครงการชลประทานขนาดใหญ่ 4 แห่ง และโครงการขนาดกลาง 9 แห่ง นอกจากนี้ยังมีโครงการชลประทานอีก 331 สาย ฝาย 126 แห่ง และสระน้ำ 1,140 สระ

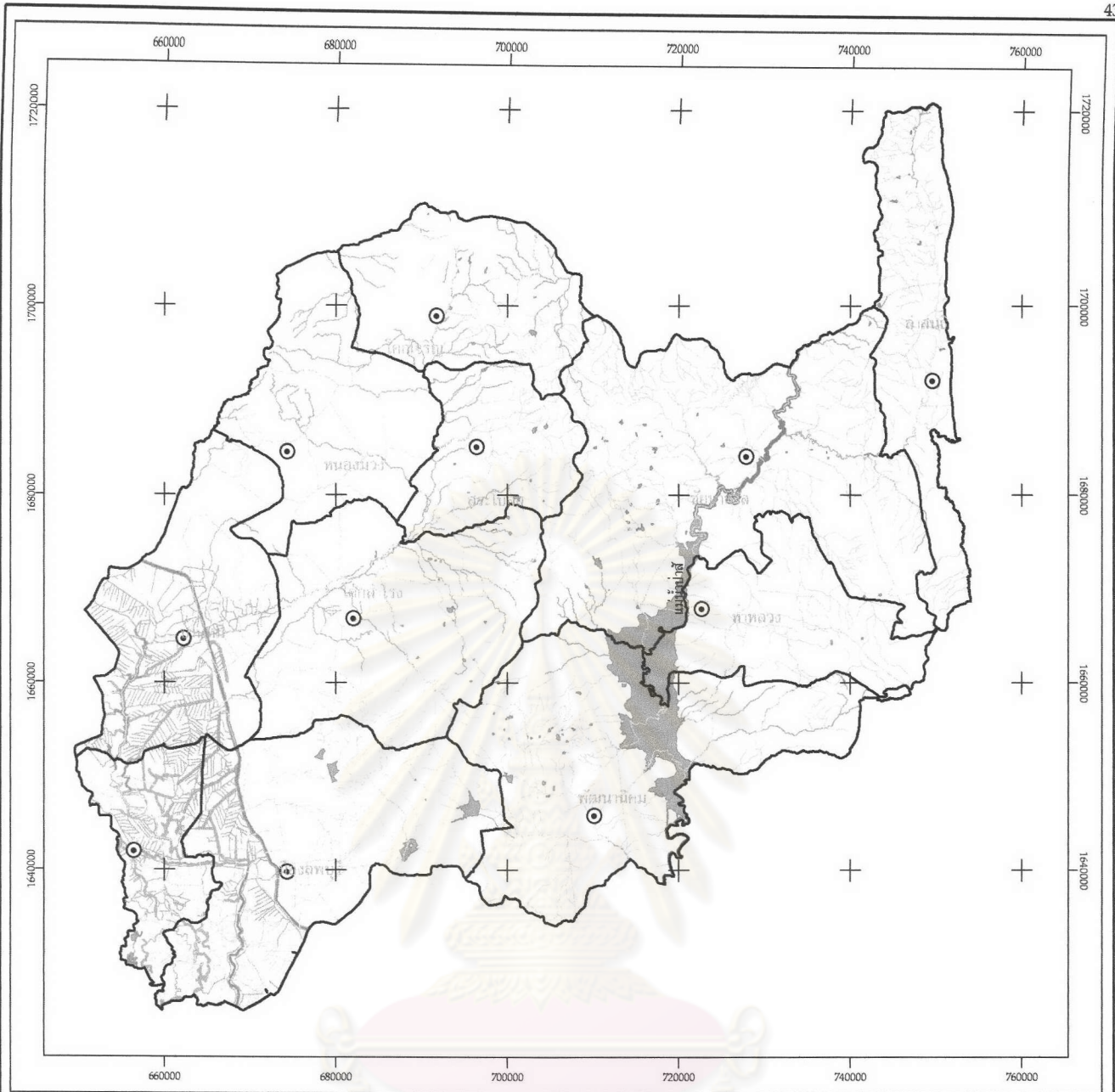
โครงการชลประทานที่มีความสำคัญต่อการเกษตรของจังหวัดลพบุรีจะเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่มีพื้นที่ได้รับประโยชน์เป็นบริเวณกว้าง โครงการเหล่านี้ คือ (1) เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองบัว อำเภอพัฒนานิคม มีพื้นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการทั้งสิ้น 167,000 ไร่ (2) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาช่องแค มีพื้นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการทั้งสิ้น 181,239 ไร่ (3) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาโคกกระเทียม และ (4) โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามหาราช พื้นที่ได้รับประโยชน์จากโครงการทั้งสิ้น 123,600 ไร่

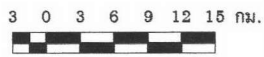

2) ทรัพยากรดิน

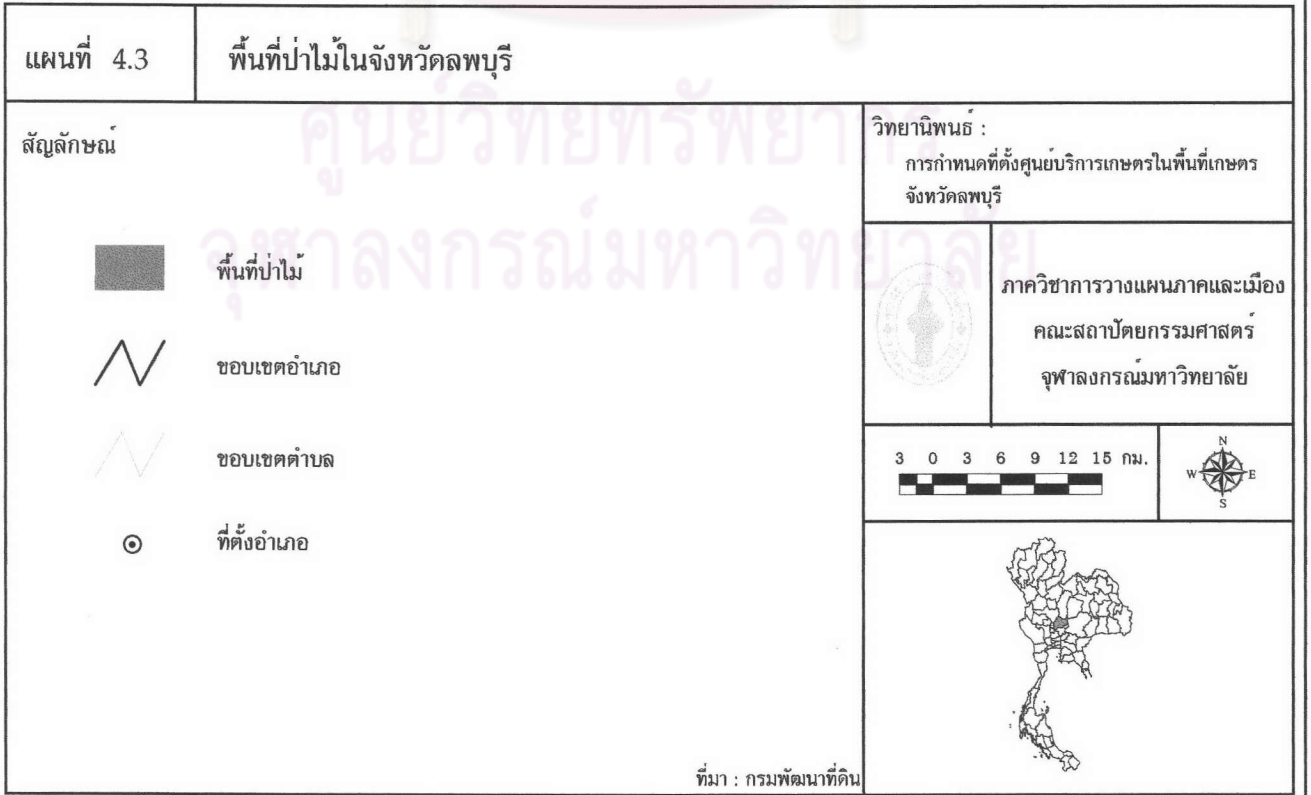
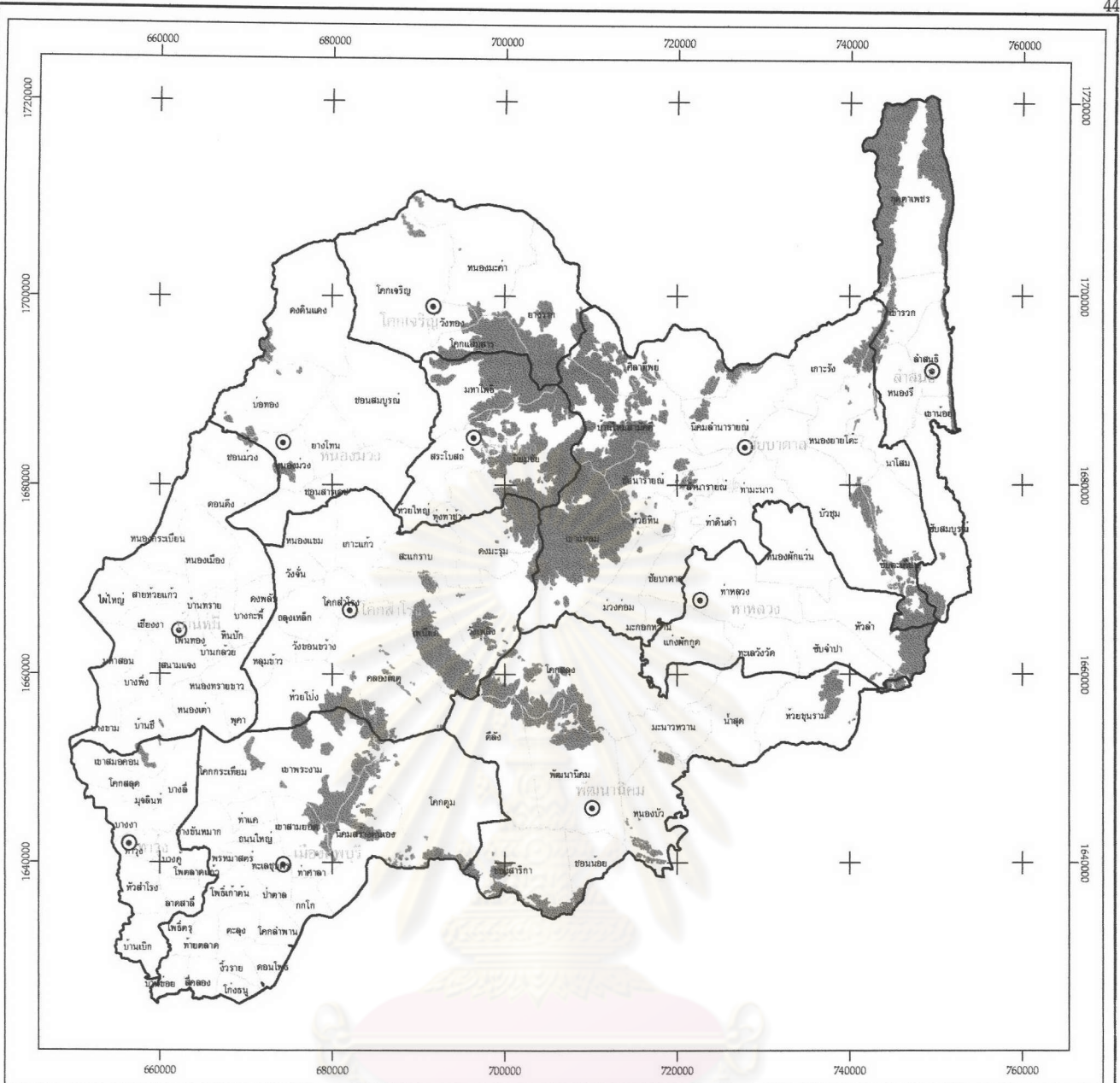
ลักษณะดินในจังหวัดลพบุรีแตกต่างกันหลายชนิด คุณสมบัติส่วนใหญ่ของดินเป็นดินที่เหมาะสมกับการเกษตรกรรม พื้นที่ประมาณร้อยละ 54 เหมาะสมในการปลูกพืชไร่ อยู่ในเขตอำเภอพัฒนานิคม โคกสำโรง ชัยบาดาล ท่าหลวง และสระโบสถ์ พื้นที่ประมาณร้อยละ 34 เหมาะสมกับการทำนาอยู่ในเขตอำเภอท่าวังและบ้านหมี่เป็นส่วนใหญ่

3) ทรัพยากรป่าไม้ (แผนที่ 4.3)

จากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินของกรมพัฒนาที่ดิน พบว่า ในปี 2544 จังหวัดลพบุรีมีพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้น 825.82 ตร.กม. (ร้อยละ 13.15) ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าประเภทป่าผลัดใบ (Deciduous Forest) แบ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ผลัดใบเสื่อมโทรม จำนวน 4.04 ตร.กม. และที่เหลือทั้งหมดเป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งพื้นที่ป่าไม้ในปัจจุบันส่วนใหญ่ได้ถูกทำลายจากการบุกรุกเพื่อขยายพื้นที่เพาะ

แผนที่ 4.2	เส้นทางน้ำในจังหวัดลพบุรี	
สัญลักษณ์		วิทยานิพนธ์ : การกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรกรในพื้นที่เกษตร จังหวัดลพบุรี
 แม่น้ำป่าสัก คลองชลประทาน แม่น้ำ คลองสายหลัก ลำห้วย ทางน้ำมีน้ำตลอดปี ลำห้วย ทางน้ำมีน้ำไม่ตลอดปี	 อ่างเก็บน้ำ ทะเลสาบ บึง ขอบเขตอำเภอ ขอบเขตตำบล	 ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มา : กรมการผังเมือง

ปลูก ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ป่าของจังหวัดลพบุรีจะกระจายอยู่ทั่วไปในแทบทุกอำเภอของจังหวัดลพบุรี ยกเว้น อำเภอบ้านหมี่และท่าม่วงที่มีพื้นที่ป่าน้อยมาก มีพื้นที่รวมกันเพียง 1.38 ตร.กม.เท่านั้น

จากลักษณะทางกายภาพในด้านที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติทั้งดิน น้ำ และ ป่าไม้จะมีผลต่อความเหมาะสมในการทำการเกษตรที่แตกต่างกัน ส่งผลให้รูปแบบการประกอบอาชีพ ของคนแตกต่างกันไป สภาพพื้นที่ทางด้านตะวันออกของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ดิน และแหล่งน้ำมี ความอุดมสมบูรณ์เหมาะต่อการเพาะปลูกข้าว ได้แก่ แม่น้ำลพบุรีและบางขาม รวมถึงโครงการ ชลประทานทั้ง 3 แห่ง คือ ช่องแคว โคกกระเทียม และมหाराช ทำให้ปลูกข้าวได้ตลอดทั้งปี ส่งผลให้ เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ขณะที่พื้นที่ทางด้านตะวันตกมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับ เนินเขา และมีสภาพดินที่เหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชไร่ที่มีความต้องการใช้น้ำที่น้อยกว่า การทำไร่ใน บริเวณนี้จึงอาศัยน้ำฝนเป็นส่วนใหญ่

4.1.3 การใช้ประโยชน์ที่ดิน (แผนที่ 4.4 แผนภูมิ 4.1)

จากการสำรวจของกรมพัฒนาที่ดินในปี 2544 จังหวัดลพบุรีมีการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นพื้นที่ถือครองเพื่อการเกษตรกรรมมากที่สุด รองลงมาเป็นพื้นที่ป่าไม้ ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง แหล่งน้ำผิวดิน และเบ็ดเตล็ด ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้ง 5 ประเภท สามารถแจกแจงรายละเอียดได้ ดังนี้

ตาราง 4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัดลพบุรี ปี 2544 จำแนกตามประเภท

อำเภอ	เกษตรกรรม		ชุมชนและ สิ่งปลูกสร้าง		ป่าไม้		น้ำ		เบ็ดเตล็ด		รวม (ตร.กม.)
	(ตร.กม.)	%	(ตร.กม.)	%	(ตร.กม.)	%	(ตร.กม.)	%	(ตร.กม.)	%	
เมืองลพบุรี*	461.02	60.39	215.02	28.17	71.15	9.32	13.07	1.71	3.11	0.41	763.36
บ้านหมี่	523.60	94.57	20.33	3.67	2.67	0.48	7.08	1.28	0.00	0.00	553.68
ชัยบาดาล	795.27	69.26	25.37	2.21	259.33	22.59	43.10	3.75	25.11	2.19	1,148.19
โคกสำโรง	574.80	81.01	42.14	5.94	90.49	12.75	1.60	0.23	0.48	0.07	709.52
พัฒนานิคม	658.24	76.24	25.26	2.93	91.70	10.62	83.70	9.69	4.48	0.52	563.38
ท่าม่วง	216.68	87.43	26.72	10.78	2.22	0.90	2.22	0.89	0.00	0.00	247.83
ท่าหลวง	339.17	86.89	8.89	2.28	19.13	4.90	22.99	5.89	0.19	0.05	390.36
สระโบสถ์	182.80	60.56	3.91	1.30	114.05	37.79	1.07	0.36	0.00	0.00	301.83
โคกเจริญ	355.18	83.36	5.30	1.24	62.24	14.61	0.99	0.23	2.35	0.55	426.06
ลำสนธิ	247.18	63.31	39.24	10.05	102.56	26.27	0.74	0.19	0.74	0.19	390.46
หนองม่วง	467.46	96.65	5.87	1.21	10.29	2.13	0.02	0.00	0.00	0.00	483.64
จังหวัดลพบุรี	4,821.41	76.79	418.05	6.66	825.82	13.15	176.57	2.81	36.47	0.58	6,278.32

*รวมพื้นที่ตำบลนิคมสร้างตนเองและโคกตูม

ที่มา : จากการคำนวณข้อมูลของ กรมพัฒนาที่ดิน พ.ศ.2544

1) พื้นที่เกษตรกรรม (Agricultural Land)

จังหวัดลพบุรีมีพื้นที่เกษตรกรรมทั้งสิ้น 6 ประเภท คือ นาข้าว พืชไร่ ไม้ผล ไม้ยืนต้น ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์และโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ และสถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ รวมพื้นที่ทั้งสิ้น 4,821.41 ตร.กม. (ร้อยละ 76.79) (รวมพื้นที่ตำบลนิคมสร้างตนเองและโคกตูม) ซึ่งในทุกอำเภอมิ สัดส่วนพื้นที่เกษตรกรรมต่อพื้นที่รวมมากกว่าร้อยละ 60 พืชเศรษฐกิจหลัก คือ พืชไร่ มีพื้นที่เพาะปลูก มากที่สุด 3,202.80 ตร.กม. พืชไร่ที่สำคัญ คือ อ้อย ข้าวโพด และถั่วต่าง ๆ ปลูกในบริเวณที่เป็นที่ราบ

สลับนินเขาในเขตอำเภอชัยบาดาล ทำหลวม โคกสำโรง โคกเจริญ และลำสนธิ พืชเศรษฐกิจอันดับต่อมาคือ ข้าว มีพื้นที่เพาะปลูก 1,519.46 ตร.กม ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำและที่ราบหุบเขา ในเขตอำเภอบ้านหมี่ ทำวุ้น เมืองลพบุรี โคกสำโรง สระโบสถ์ และพัฒนานิคม ส่วนพืชชนิดอื่นๆ เช่น ไม้ผล ไม้ยืนต้น และการเลี้ยงสัตว์อื่นๆ มีพื้นที่ 99.14 ตร.กม.

ตาราง 4.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของจังหวัดลพบุรี พ.ศ.2544

กลุ่มกิจกรรม	ประเภท	ตร.กม.	ร้อยละ	ตร.กม.	ร้อยละ
พืชหลัก	นาข้าว (Paddy Field)	4,721.96	97.94	1,519.17	31.51
	พืชไร่ (Field Crop)			3,202.80	66.43
พืชอื่นๆ	ไม้ยืนต้น (Perennial)	89.36	1.85	50.68	1.05
	ไม้ผล (Orchard)			38.68	0.80
การเลี้ยงสัตว์	ทุ่งหญ้าและโรงเรือนเลี้ยงสัตว์ (Pasture and Farm House)	10.08	0.21	9.03	0.19
	สถานที่เพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ (Aqua-Cultural Land)			1.05	0.02
พื้นที่เกษตรกรรม		4,821.41	100.00	4,821.41	100.00

ที่มา : จากการคำนวณข้อมูลของกรมพัฒนาที่ดิน พ.ศ.2544

จากข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ระดับอำเภอ สามารถแบ่งกลุ่มอำเภอได้เป็น 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มนาข้าว ได้แก่ อำเภอบ้านหมี่ และทำวุ้น (2) กลุ่มพืชไร่ ได้แก่ อำเภอชัยบาดาล พัฒนานิคม ทำหลวม โคกเจริญ ลำสนธิ และหนองม่วง และ (3) กลุ่มอำเภอที่มีการเพาะปลูกทั้ง 2 ประเภทในสัดส่วนใกล้เคียงกัน ได้แก่ อำเภอเมืองลพบุรี โคกสำโรง และสระโบสถ์

ตาราง 4.3 จำนวนและสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินเกษตรกรรมของจังหวัดลพบุรี พ.ศ.2544

อำเภอ	พื้นที่เกษตรกรรม (ตร.กม.)	พืชหลัก						อื่นๆ	
		รวมพืชหลัก		นาข้าว		พืชไร่		(ตร.กม.) %	
		(ตร.กม.)	%	(ตร.กม.)	%	(ตร.กม.)	%		
เมืองลพบุรี	461.02	458.44	99.44	270.70	58.72	187.74	40.72	2.58	0.56
บ้านหมี่	523.60	511.60	97.71	415.79	79.41	95.81	18.30	12.01	2.29
ชัยบาดาล	795.27	786.65	98.92	108.99	13.70	677.66	85.21	8.62	1.08
โคกสำโรง	574.80	566.34	98.53	292.00	50.80	274.34	47.73	8.47	1.47
พัฒนานิคม	658.24	642.25	97.57	89.83	13.65	552.42	83.92	15.99	2.43
ทำวุ้น	216.68	216.68	100.00	216.68	100.00	0.00	0.00	0.00	0.00
ทำหลวม	339.17	332.47	98.02	0.53	0.16	331.94	97.87	6.70	1.98
สระโบสถ์	182.80	182.28	99.72	85.13	46.57	97.15	53.15	0.52	0.28
โคกเจริญ	355.18	349.66	98.45	13.11	3.69	336.55	94.75	5.52	1.55
ลำสนธิ	247.18	234.50	94.87	12.31	4.98	222.19	89.89	12.69	5.13
หนองม่วง	467.46	441.41	94.43	14.40	3.08	427.01	91.35	26.05	5.57

ที่มา : จากการคำนวณข้อมูลระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ของกรมพัฒนาที่ดิน พ.ศ.2544

2) พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง (Urban and Build-up Area)

จังหวัดลพบุรี มีพื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้างทั้งสิ้น 3 ประเภท คือ ตัวเมือง และย่านการค้า หมู่บ้าน สถานที่ราชการและสถาบันต่างๆ ย่านอุตสาหกรรม และพื้นที่อื่นๆ ทั้งสิ้น 418.05 ตร.กม. (ร้อยละ 6.66) โดยเป็นที่ประเภทสถานที่ราชการและสถาบันต่างๆมากที่สุด จำนวน

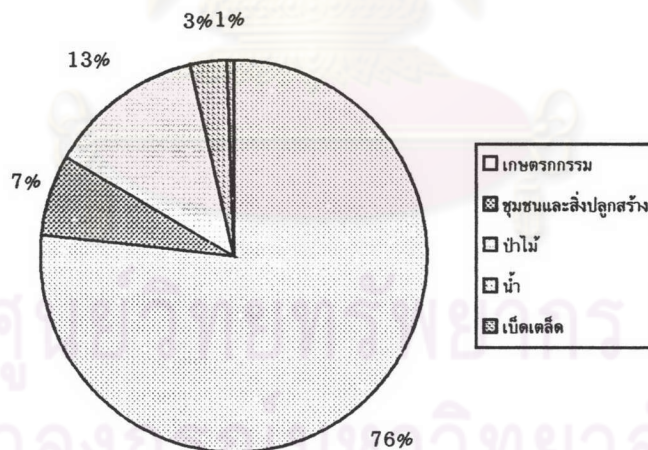
220.45 ตร.กม. ซึ่งจากการสำรวจภาคสนามและเปรียบเทียบกับแผนที่ พบว่า จะเป็นเขตหวงห้ามเพื่อ การทหาร กระจายอยู่ในเขตอำเภอเมือง โคกสำโรง รongมาเป็นพื้นที่หมู่บ้าน จำนวน 179.88 ตร.กม.

3) พื้นที่ป่าไม้ (Forest Land) (ดูรายละเอียดข้อ 3 ในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ)

4) แหล่งน้ำผิวดิน (Water Body)

แหล่งน้ำผิวดิน สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ แหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่ แม่น้ำลำคลอง และแหล่งน้ำที่สร้างขึ้น ได้แก่ อ่างเก็บน้ำและบ่อน้ำในไร่นา ในปี 2544 จังหวัดลพบุรี มีพื้นที่น้ำทั้งสิ้น 176.57 ตร.กม. (ร้อยละ 2.81) โดยเป็นพื้นที่แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมากที่สุด 158.07 ตร.กม. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นที่มีขนาดใหญ่ที่สุด คือ อ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ รongลงมาเป็น พื้นที่แม่น้ำลำคลอง 16.18 ตร.กม.

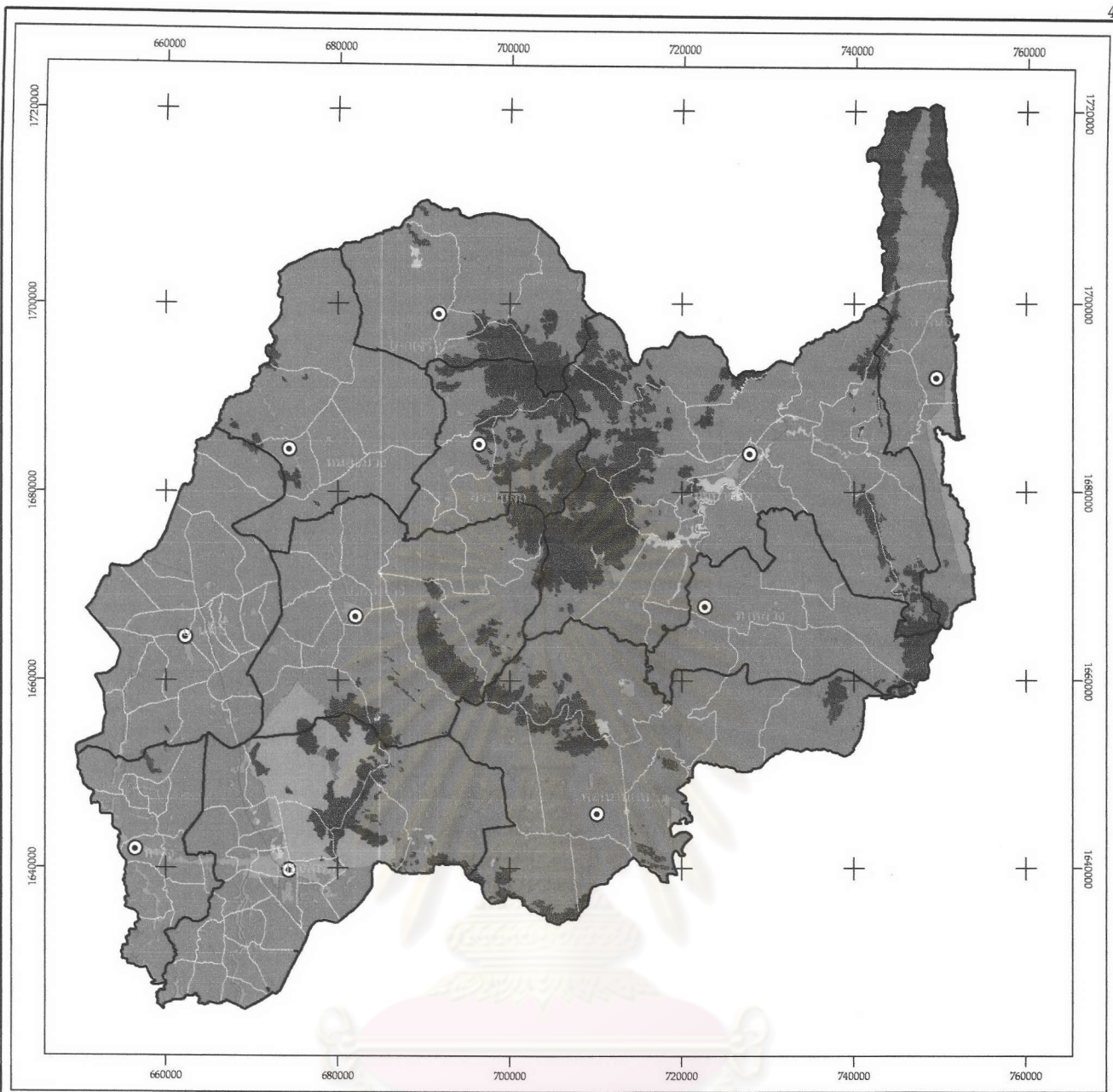
5) พื้นที่เบ็ดเตล็ด หมายถึง บริเวณที่เป็นทุ่งหญ้าและไม้ละเมาะ พื้นที่ลุ่ม และ เหมืองแร่และบ่อขุด จังหวัดลพบุรีมีพื้นที่เบ็ดเตล็ดรวมทั้งสิ้น 36.47 ตร.กม. (ร้อยละ 0.58) พื้นที่ เบ็ดเตล็ดส่วนใหญ่เป็นทุ่งหญ้าและไม้ละเมาะ จำนวน 26.12 ตร.กม. รongลงมาจะเป็นพื้นที่ลุ่ม (7.87 ตร.กม.) และเหมืองแร่และบ่อขุด (2.49 ตร.กม.)

แผนภูมิ 4.1 การใช้ประโยชน์ที่ดิน จำแนกตามประเภท จังหวัดลพบุรี พ.ศ.2544

4.1.4 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดลพบุรีในปี 2541 มีมูลค่า ณ ราคาประจำปีสูงถึง 31,432 ล้านบาท โดยมีอัตราการขยายตัวระหว่างปี 2537-2541 เฉลี่ยร้อยละ 7.4 ต่อปี (ราคา คงที่ปี 2531) และในปี 2541 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัว จำนวน 44,447 บาทต่อปี

แผนที่ 4.4

การใช้ประโยชน์ที่ดิน จำแนกตามประเภท จังหวัดลพบุรี ปี 2544

สัญลักษณ์

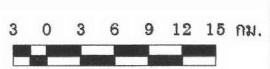
- พื้นที่เกษตรกรรม
- พื้นที่ป่าไม้
- พื้นที่เบ็ดเตล็ด
- พื้นที่น้ำ
- พื้นที่ชุมชนและสิ่งปลูกสร้าง
- ขอบเขตอำเภอ
- ขอบเขตตำบล
- ที่ตั้งอำเภอ

วิทยานิพนธ์ :

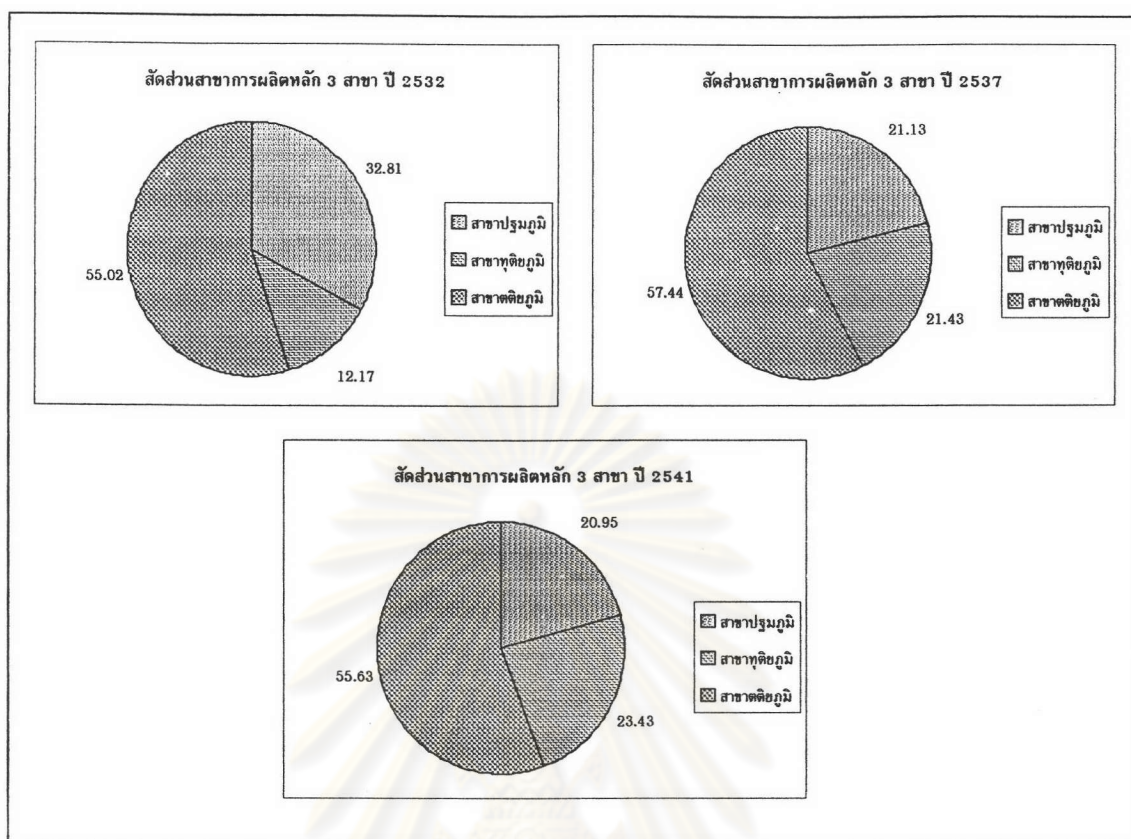
การกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรในพื้นที่เกษตร จังหวัดลพบุรี

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

แผนภูมิ 4.2 สัดส่วนสาขาการผลิตหลัก 3 สาขา ปี 2532-2541

ที่มา : จากการวิเคราะห์

ในช่วงปี 2537-2541 สาขาอุตสาหกรรมเป็นสาขาเดียวที่มีสัดส่วนเพิ่มสูงขึ้น โดยเพิ่มขึ้นจากจากร้อยละ 21.4 เป็นร้อยละ 23.4 ในปี 2541 ในขณะที่สาขาบริการและสาขาเกษตรกรรม มีสัดส่วนลดลง โดยในภาพรวมแนวโน้มการผลิตของจังหวัดลพบุรี มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ขณะที่ภาคเกษตรกรรมมีสัดส่วนลดลงจากร้อยละ 32.8 ในปี 2532 เป็นร้อยละ 21.1 ในปี 2537 และลดลงเหลือร้อยละ 21 ในปี 2541 แต่อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรกรรมยังคงมีความสำคัญต่อจังหวัดลพบุรีโดยในปี 2541 สาขาเกษตรกรรมมี มูลค่าสูงถึง 3,977 ล้านบาท (แผนภูมิ 4.2)

4.1.5 ลักษณะทางประชากร (ดูตาราง 4.4 ประกอบ)

1) จำนวนประชากรและการกระจายตัว

ในปี 2543 จังหวัดลพบุรีมีประชากรทั้งสิ้น 745,506 คน เป็นประชากรเมือง 114,856 คน และประชากรชนบท 630,650 คน คิดเป็นสัดส่วนประชากรเมืองต่อชนบทคือ 15 : 85 โดยลักษณะการกระจายตัวของประชากรในจังหวัด เมื่อพิจารณาประกอบกับสภาพทางกายภาพแล้ว พบว่า บริเวณที่เป็นที่ตั้งของชุมชนที่สำคัญ เช่น เมืองลพบุรี บ้านหมี่ ชัยบาดาล และโคกสำโรง มีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ง่าย การกระจายตัวของประชากรจึงมีอยู่อย่างหนาแน่นกว่าพื้นที่อื่นๆ ขณะที่ในบริเวณอื่นๆ เช่น ทางด้านตะวันออก และทางด้านเหนือกลับมีประชากรอาศัยอยู่จำนวนน้อยกว่า เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก

บริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่มากที่สุด ในปี 2543 คือ อำเภอเมืองลพบุรี มีประชากร 247,246 คน คิดเป็นร้อยละ 33.16 ของประชากรรวม รองลงมาเป็น อำเภอโคกสำโรง บ้านหมี่ ชัยบาดาล มีประชากร 86,381 86,064 และ 85,301 คนตามลำดับ ส่วนบริเวณที่มีประชากรอยู่อาศัยน้อยที่สุด คือ อำเภอสระโบสถ์ มีจำนวน 22,847 คน (ร้อยละ 3.06)

สำหรับในเรื่องความหนาแน่นของประชากรในจังหวัดลพบุรี เมื่อพิจารณาภาพรวมในระดับจังหวัด พบว่า มีความหนาแน่นของประชากร 119 คนต่อตารางกิโลเมตร ถือว่ามีความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ค่อนข้างสูง

ในบริเวณที่มีความหนาแน่นของประชากรมากที่สุด คือ อำเภอเมืองลพบุรี 324 คนต่อตารางกิโลเมตร เนื่องจากอำเภอเมืองลพบุรีมีขนาดพื้นที่เพียง 763.63 ตารางกิโลเมตรในขณะที่มีประชากรมากถึง 247,246 คน รองลงมาเป็นอำเภอกำแพงแสน และบ้านหมี่ มีความหนาแน่น 208 และ 155 คนต่อตารางกิโลเมตรตามลำดับ จะเห็นว่า บริเวณที่ราบลุ่มฝั่งตะวันตกมีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นกว่าพื้นที่อื่น ๆ สำหรับบริเวณที่มีความหนาแน่นของประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอโคกเจริญ มีความหนาแน่น 54 คนต่อตารางกิโลเมตรเท่านั้น

2) การเปลี่ยนแปลงประชากร

จากการเปรียบเทียบจำนวนประชากรของจังหวัดลพบุรี พบว่าในปี พ.ศ. 2533 มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 244,602 คน และในปี พ.ศ. 2543 มีประชากรเพิ่มสูงขึ้นเป็น 247,246 คน เพิ่มขึ้นสุทธิ 24,483 คน คิดเป็นอัตราการเปลี่ยนแปลงในจังหวัด ร้อยละ 0.31 ต่อปี

เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของประชากรในช่วงพ.ศ. 2533-2543 ที่ผ่าน มา พบว่า อำเภอท่าหลวงมีการเปลี่ยนแปลงประชากรในอัตราเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ ร้อยละ 1.30 ต่อปี รองลงมาคือ อำเภอลำสนธิและพัฒนานิคม คือ ร้อยละ 1.11 และ 1.05 ตามลำดับ ส่วนอำเภอที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรในอัตราที่ลดลงคือ อำเภอสระโบสถ์ ลดลงร้อยละ 0.36 ต่อปี สำหรับอำเภอที่มีการเปลี่ยนแปลงประชากรน้อยที่สุด คือ อำเภอโคกเจริญ ร้อยละ 0.01 ต่อปี ขณะที่อัตราเพิ่มเฉลี่ยของอำเภอหนองม่วงและโคกสำโรงไม่สามารถนำมาพิจารณาได้ เนื่องจากอำเภอหนองม่วงได้แยกออกจากอำเภอโคกสำโรง

ตาราง 4.4 จำนวน การเปลี่ยนแปลง ความหนาแน่นของประชากร และประชากรเมืองและชนบทของ จังหวัดลพบุรี ปี 2533-2543

อำเภอ	เนื้อที่ (ตร.กม.)	จำนวนประชากร				อัตราเพิ่มเฉลี่ยต่อปี		ความหนาแน่น ปี 2543 (คน/ตร.กม.)	ประชากรเมือง (43)		ประชากรชนบท (43)	
		ปี 2533	ร้อยละ	ปี 2543	ร้อยละ	คน	ร้อยละ		คน	ร้อยละ	คน	ร้อยละ
เมืองลพบุรี	763.33	244,602	33.92	247,246	33.16	2,644	0.10	324	54,373	21.99	192,873	78.01
บ้านหมี่	553.68	84,377	11.70	86,064	11.54	1,687	0.18	155	-	0.00	86,064	100.00
ชัยบาดาล	1,148.19	83,694	11.61	85,301	11.44	1,607	0.17	74	23,562	27.62	61,739	72.38
โคกสำโรง	709.52	115,882	16.07	86,381	11.59	-	-	122	7,834	9.07	78,547	90.93
พัฒนานิคม	863.38	51,911	7.20	57,892	7.77	5,981	1.05	67	5,619	9.71	52,273	90.29
ท่าม่วง	247.83	48,990	6.79	51,633	6.93	2,643	0.49	208	4,957	9.60	46,676	90.40
ท่าหลวง	390.37	23,092	3.20	26,398	3.54	3,306	1.30	68	5,020	19.02	21,378	80.98
สระโบสถ์	301.83	23,778	3.30	22,847	3.06	-931	-0.36	76	6,854	30.00	15,993	70.00
โคกเจริญ	426.06	23,059	3.20	23,087	3.10	28	0.01	54	-	0.00	23,087	100.00
ลำสนธิ	390.46	21,638	3.00	24,279	3.26	2,641	1.11	62	-	0.00	24,279	100.00
หนองม่วง*	483.64	-	0.00	34,378	4.61	-	-	71	6,637	19.31	27,741	80.69
จังหวัด	6,278.32	721,023	100.00	745,506	100.00	24,483	0.31	119	114,856	15.41	630,650	84.59

หมายเหตุ อำเภอหนองม่วงแยกมาจากอำเภอโคกสำโรง ที่มา : สำมะโนประชากร ปี 2533, 2543 สำนักงานสถิติแห่งชาติ

4.1.6 การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ชนบทจังหวัดลพบุรี

รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของคนชนบท โดยทั่วไปแล้วมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่เมือง ในประเทศไทย พื้นที่ชนบททั่วไปมีการทำการเกษตรเป็นกิจกรรมและอาชีพหลักของประชาชนส่วนใหญ่ ด้วยเหตุนี้ รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของคนชนบทจึงมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรอย่างใกล้ชิด จังหวัดลพบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งที่บริเวณพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม จากการสำรวจภาคสนามและสอบถามเกษตรกร พบว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานของคนในชนบทส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นการรวมกลุ่ม (Gathered Settlements) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ UNESCAP ที่ว่า รูปแบบการตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ของพื้นที่ชนบทของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงประเทศไทยมักเป็นการรวมกลุ่มกัน (UNESCAP,1979) ซึ่งผลจากการสำรวจ พบว่า ในภาพรวม การตั้งถิ่นฐานส่วนใหญ่ของคนชนบทอาศัยรวมกลุ่มกันเป็นชุมชนระดับหมู่บ้านขนาดเล็กและใหญ่แตกต่างกัน และการกระจายตัวออกไปตามพื้นที่โดยมีเส้นทางถนนเป็นตัวเชื่อมโยงพื้นที่และชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน บริเวณที่มีถนนสายสำคัญ เช่น สายหลัก สายรอง ส่วนใหญ่เป็นชุมชนหรือหมู่บ้านขนาดใหญ่ ขณะที่หมู่บ้านที่มีขนาดเล็กมีเส้นทางถนนสายย่อยเชื่อมเข้าไปในหมู่บ้าน เมื่อพิจารณาความแตกต่างของการตั้งถิ่นฐานในแต่ละกลุ่มพื้นที่ พบว่า

กลุ่มพื้นที่เพาะปลูกข้าว

การตั้งถิ่นฐานของชาวนาในจังหวัดลพบุรี จะอยู่ในเขตอำเภอท่าม่วง บ้านหมี่ บางส่วนของอำเภอเมืองลพบุรีและสระโบสถ์ ซึ่งการตั้งถิ่นฐานของชาวนาเป็นการรวมกลุ่มในระดับหมู่บ้านกระจายตัวไปตามเส้นทางถนนระดับต่างๆ เป็นแนวยาวตั้งอยู่ใกล้กันตามเส้นทางหลวงหมายเลข 1 ที่เชื่อมระหว่างอำเภอเมืองกับบ้านหมี่ หมายเลข 311 ที่เชื่อมระหว่างอำเภอเมืองกับท่าม่วง และหมายเลข 3028 ที่เชื่อมระหว่างอำเภอบ้านหมี่กับท่าม่วง ขณะที่หมู่บ้านอื่นๆ ตั้งอยู่ในถนนสายย่อยที่แยกเข้าสู่หมู่บ้าน ซึ่งมีทั้งถนนลาดยาง คอนกรีต และลูกรัง สำหรับในบริเวณตอนล่างของอำเภอเมืองนั้น ถนนเข้าสู่หมู่บ้านยังคงเป็นถนนลูกรังสายเล็กๆ ทำให้การเดินทางเป็นไปได้ลำบากกว่าพื้นที่อื่นๆ ส่วนที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น จากการสำรวจ พบว่า ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนหรือใกล้ชุมชนหรือจุดศูนย์รวมของชุมชน เช่น วัด หรือโรงเรียน ขณะที่การเดินทางของคนในหมู่บ้านหรือระหว่างหมู่บ้าน โดยมากจะเป็นการใช้รถจักรยานยนต์ หรือรถส่วนบุคคล เช่น รถปิคอัพ

กลุ่มพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่

เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกพืชไร่ของจังหวัดลพบุรีกระจายอยู่ในหลายอำเภอ และจากการสังเกต พบว่า ค่อนข้างมีความแตกต่างกันเมื่อพิจารณาจากที่ตั้งของหมู่บ้าน ซึ่งการอธิบายในส่วนนี้สามารถแบ่งได้เป็น 2 บริเวณ คือ

บริเวณแรก คือ ทางตอนเหนือของจังหวัด ในเขตอำเภอโคกเจริญ หนองม่วง และบางส่วนของอำเภอบ้านหมี่ การตั้งถิ่นฐานของชาวไร่ระดับหมู่บ้านกระจายตามเส้นทางหมายเลข 1 ที่เชื่อมอำเภอโคกสำโรงกับหนองม่วง และหมายเลข 2219 ที่เชื่อมอำเภอบ้านหมี่กับหนองม่วง โดยหมู่บ้านแต่ละแห่งตั้งอยู่ค่อนข้างห่างกัน และมีหมู่บ้านตั้งอยู่ค่อนข้างเบาบางกว่า ซึ่งจะสังเกตเห็นอย่างชัดเจนในบริเวณอำเภอหนองม่วง ทั้งนี้จะมาจากที่บริเวณนี้มีการทำไร่ซึ่งมีการใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ การตั้งถิ่นฐานจึงค่อนข้างห่างกันมาก สำหรับที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้

บริเวณชุมชนบนถนนที่เชื่อมระหว่างอำเภอ ขณะที่การเดินทางของคนส่วนใหญ่ โดยมากเป็นการใช้รถจักรยานยนต์หรือรถส่วนบุคคลเช่นกัน ขณะที่การเดินทางด้วยรถประจำทางยังคงมีบ้าง แต่ไม่สะดวกเท่าที่ควร

บริเวณที่สอง คือ ทางตอนตะวันตกของจังหวัดในเขตอำเภอพัฒนานิคม ทำหลวงชัยบาดาล และลำสนธิ การตั้งถิ่นฐานของชาวไร่ระดับหมู่บ้านกระจายตามเส้นทางถนนสายต่าง ๆ เช่น ทั้งถนนสายหลักและสายรองที่เชื่อมระหว่างอำเภอต่าง ๆ เช่น ทางหลวงหมายเลข 2089 2256 2260 และ 3017 ขณะเดียวกันในถนนสายย่อยที่เชื่อมระหว่างหมู่บ้านด้วยกัน มีหมู่บ้านกระจายอยู่ตลอดแนวถนนโดยตลอด ค่อนข้างหนาแน่นกว่าในบริเวณแรก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณตำบลช่องสาริกา ชอนน้อย และหนองบัว อำเภอพัฒนานิคม ซึ่งมีหมู่บ้านขนาดเล็กกระจายตัวอยู่ตามโครงข่ายถนนมีลักษณะเป็นตารางกริดอย่างหนาแน่นมาก สำหรับที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณชุมชนหรือใกล้ชุมชนเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัด ขณะที่การเดินทางของคนส่วนใหญ่ โดยมากจะเป็นการใช้รถจักรยานยนต์ หรือรถส่วนบุคคลเหมือนพื้นที่อื่น ๆ

กลุ่มพื้นที่เพาะปลูกพืชผสม

ตำบลที่ปลูกพืชผสมส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณที่เป็นรอยต่อพื้นที่ปลูกข้าวและพืชไร่กระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอโคกสำโรง สระโบสถ์ พัฒนานิคม และโคกเจริญ การตั้งถิ่นฐานของเกษตรกรระดับหมู่บ้านจะกระจายตามเส้นทางถนนสายต่าง ๆ แต่โดยมากเป็นถนนสายย่อยที่เชื่อมระหว่างหมู่บ้าน โดยในบริเวณอำเภอโคกสำโรงและสระโบสถ์นั้น หมู่บ้านตั้งอยู่ค่อนข้างใกล้กันมากกว่า บริเวณอำเภอพัฒนานิคมและชัยบาดาลที่หมู่บ้านส่วนใหญ่ตั้งค่อนข้างห่างกันมากกว่า สำหรับที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนใหญ่ตั้งใกล้ชุมชนเช่นเดียวกับพื้นที่อื่น และการเดินทางของคนส่วนใหญ่ใช้ถนนสายย่อยในท้องถิ่น และโดยมากเป็นการใช้รถจักรยานยนต์ หรือรถส่วนบุคคล

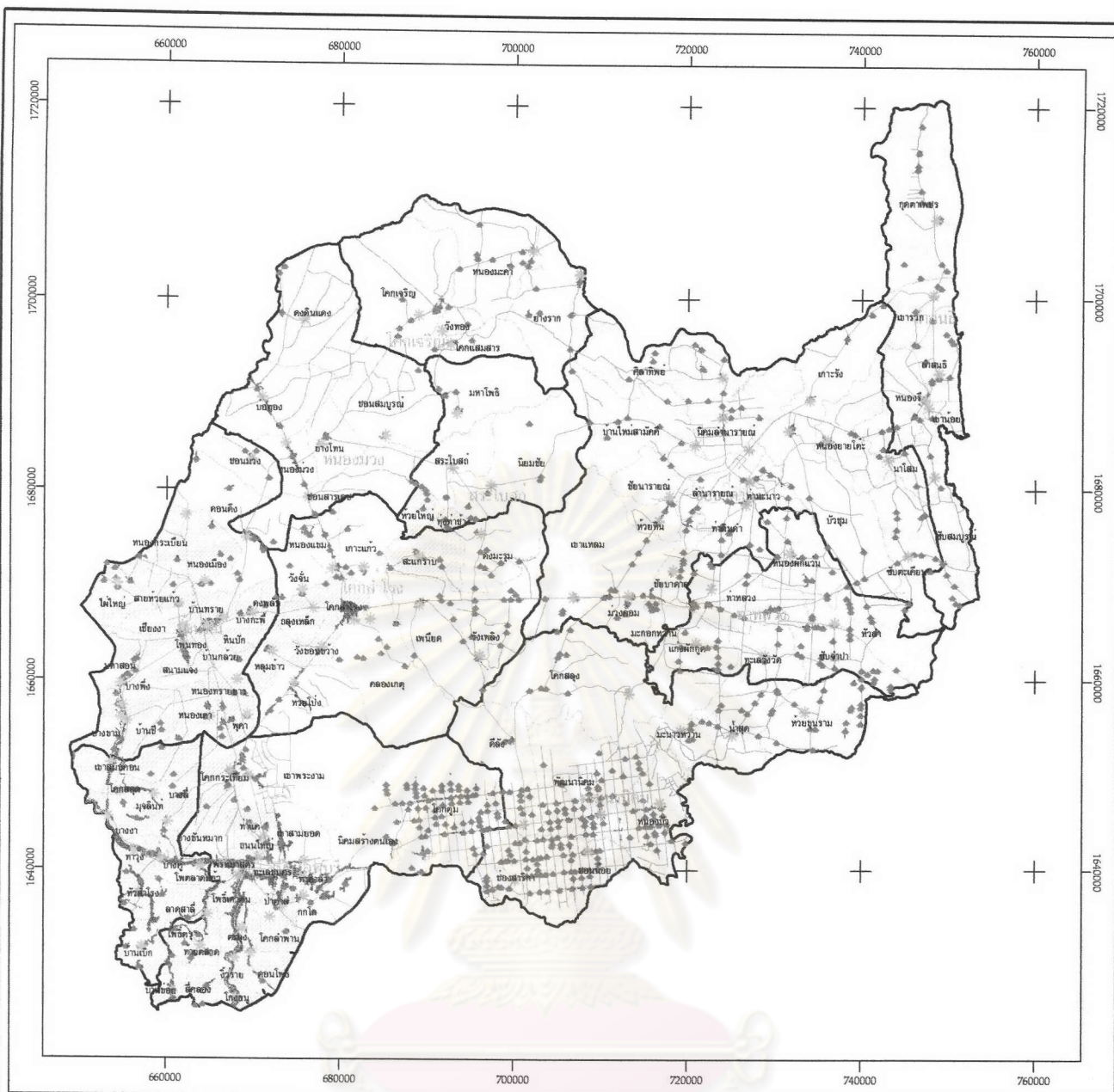
4.1.7 ระบบชุมชนในจังหวัดลพบุรี

จากการศึกษาและวิเคราะห์ระบบชุมชนในจังหวัดลพบุรีทั้งทางด้านกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ สังคมและประชากรของกรมการผังเมือง เพื่อกำหนดหน้าที่และบทบาทของชุมชนต่าง ๆ ในช่วง พ.ศ.2539-2549 สรุปได้ว่า

ชุมชนต่าง ๆ ภายในจังหวัดลพบุรีจะทำหน้าที่ในการเป็นศูนย์กลางในการบริการด้านต่าง ๆ คล้ายคลึงกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และการบริการด้านสังคม เพียงแต่จะแตกต่างกันที่ขีดความสามารถในการให้บริการในขอบเขตพื้นที่แตกต่างกัน คือ

ชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 1 ได้แก่ ชุมชนเมืองลพบุรี มีขีดความสามารถในการให้บริการในระดับภาคในบางหน้าที่และระดับจังหวัดภายในภาค กำหนดให้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการที่สำคัญที่สุดของจังหวัด และบทบาทอื่น ๆ เช่น ศูนย์บริหารราชการ บริการด้านท่องเที่ยว และการพัฒนาอุตสาหกรรม

ชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 2 ได้แก่ ชุมชนลำน้ำรายณ์ ให้บริการภายในอำเภอและอำเภอใกล้เคียง กำหนดให้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางการค้าและบริการน้อยกว่าลำดับที่ 1 และศูนย์กลางรับซื้อผลผลิตพืชไร่จากพื้นที่ด้านเหนือของจังหวัด และการพัฒนาอุตสาหกรรมของอำเภอชัยบาดาลโดยเฉพาะอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร

แผนที่ 4.5

การกระจายตัวของการตั้งถิ่นฐานระดับหมู่บ้านในจังหวัดลพบุรี

สัญลักษณ์

พื้นที่เพาะปลูกข้าว

ขอบเขตอำเภอ

พื้นที่เพาะปลูกพืชไร่

ขอบเขตตำบล

พื้นที่เพาะปลูกพืชผสม

ถนน

ที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล

ที่ตั้งหมู่บ้าน (จุดสมมติ)

การใช้ประโยชน์ที่ดิน ประเภทหมู่บ้าน

วิทยานิพนธ์ :

การกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรกรในพื้นที่เกษตร จังหวัดลพบุรี

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3 0 3 6 9 12 15 กม.

ที่มา : จากการศึกษา

ชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 3 ได้แก่ ชุมชนบ้านหมี่และโคกสำโรง ให้บริการภายในอำเภอ กำหนดให้มีบทบาทเป็นศูนย์กลางให้บริการด้านการเกษตรแก่พื้นที่โดยรอบ

และชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 4 ได้แก่ หนองม่วง ท่าวุ้ง พัฒนานิคม โคกตูม สระโบสถ์ ท่าหลวง ชัยบาดาล ท่าโขลง และแก่งเสือเต้น ทำหน้าที่ให้บริการแก่พื้นที่เทศบาลตำบลและบริเวณใกล้เคียง ทำหน้าที่ในการให้บริการพื้นฐานแก่พื้นที่ชนบทโดยรอบ

ระบบชุมชนเกี่ยวข้องกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ของชุมชนเมือง (เทศบาล) ระดับต่าง ๆ ในการเป็นศูนย์กลางการให้บริการด้านต่าง ๆ แก่พื้นที่ชนบทหรือพื้นที่โดยรอบ ซึ่งชุมชนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับพื้นที่ชนบทในฐานะที่เป็นศูนย์กลางในระดับจังหวัด/อำเภอที่เกษตรกรส่วนใหญ่เข้ามารับบริการต่าง ๆ เช่น การซื้อหาปัจจัยการผลิตการเกษตร ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมีต่าง ๆ

4.1.8 การคมนาคมขนส่ง

จังหวัดลพบุรีสามารถติดต่อภายในจังหวัดและจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก โดยใช้เส้นทางคมนาคมทางบก ประกอบด้วยโครงข่ายระบบถนนและทางรถไฟ ซึ่งการคมนาคมขนส่งที่มีความสำคัญต่อการผลิตทางเกษตร ในแง่การขนส่งปัจจัยการผลิตและผลผลิตไปยังตลาด และอำนวยความสะดวกให้กับเกษตรกรในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่สำคัญที่สุด คือ โครงข่ายระบบถนน ประกอบด้วยทางหลวงแผ่นดินในระดับต่าง ๆ และถนนสายย่อยภายในพื้นที่ศึกษา

1) การขนส่งทางบก (แผนที่ 4.6)

เส้นทางคมนาคมที่มีความสำคัญต่อเกษตร คือ โครงข่ายระบบถนน เนื่องจากเป็นเส้นทางที่มีความสะดวก รวดเร็ว และครอบคลุมพื้นที่ในบริเวณกว้าง สามารถเชื่อมโยงกับพื้นที่ภายในและภายนอกจังหวัดเข้าด้วยกัน ผ่านทางเส้นทางสายหลักและสายรองภายในจังหวัด เส้นทางถนนที่สำคัญในจังหวัดลพบุรี ได้แก่

- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 (พหลโยธิน) เป็นเส้นทางสายหลักของจังหวัดที่เชื่อมโยงระหว่างชุมชนด้านตะวันตกของจังหวัด ได้แก่ ชุมชนเมืองลพบุรี โคกสำโรง และหนองม่วง นอกจากนี้ยังเป็นเส้นทางสู่จังหวัดนครสวรรค์ด้วย
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 21 เป็นเส้นทางที่แยกจากทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 จากแยกพุดแค จังหวัดสระบุรี เข้าสู่จังหวัดลพบุรีด้านทิศใต้ บริเวณอำเภอพัฒนานิคม และต่อไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 205 เป็นเส้นทางตัดผ่านบริเวณใจกลางของจังหวัดในแนวตะวันออกและตะวันตก โดยเชื่อมพื้นที่ตอนกลางของจังหวัดลพบุรี ได้แก่ ชุมชนเมืองบ้านหมี่ โคกสำโรง ชัยบาดาล ลำนารายณ์ และเป็นเส้นทางสู่จังหวัดชัยภูมิ
- ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3027 เชื่อมโยงระหว่างอำเภอท่าวุ้ง และทางหลวงจังหวัดหมายเลข 311 ไปยังสายเอเชียที่อำเภอชัยโย จังหวัดอ่างทอง
- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 311 เป็นทางหลวงที่ตัดเชื่อมระหว่างจังหวัดลพบุรีกับจังหวัดสิงห์บุรี

- ทางหลวงจังหวัดหมายเลข 3196 เป็นเส้นทางตามแนวคลองชลประทานที่ใช้ติดต่อกับจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทางทิศใต้ และจังหวัดนครสวรรค์ทางทิศเหนือ

นอกจากเส้นทางสายหลักที่สำคัญทั้ง 6 สายแล้ว จังหวัดลพบุรีมีทางหลวงติดต่อเชื่อมโยงพื้นที่ต่าง ๆ ภายในจังหวัด ได้แก่ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2089 2219 2243 2247 2256 2260 2275 2282 2321 2340 3017 3024 3028 3326 3326 3333 และ 3334 ส่วนถนนสายย่อยต่าง ๆ เป็นถนนใช้ในการเดินทางจากหมู่บ้านเชื่อมไปยังถนนสายหลัก สายรอง เพื่อให้ระบบถนนมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

สำหรับเส้นทางรถไฟ ในเขตจังหวัดลพบุรีมีเส้นทางรถไฟผ่าน 2 สาย คือ สายเหนือ ผ่านอำเภอเมืองลพบุรีและบ้านหมี่ และสายตะวันออกเฉียงเหนือผ่านอำเภอพัฒนานิคม ท่าหลวง ชัยบาดาล และลำสนธิ

2) บทบาทของการคมนาคมขนส่ง

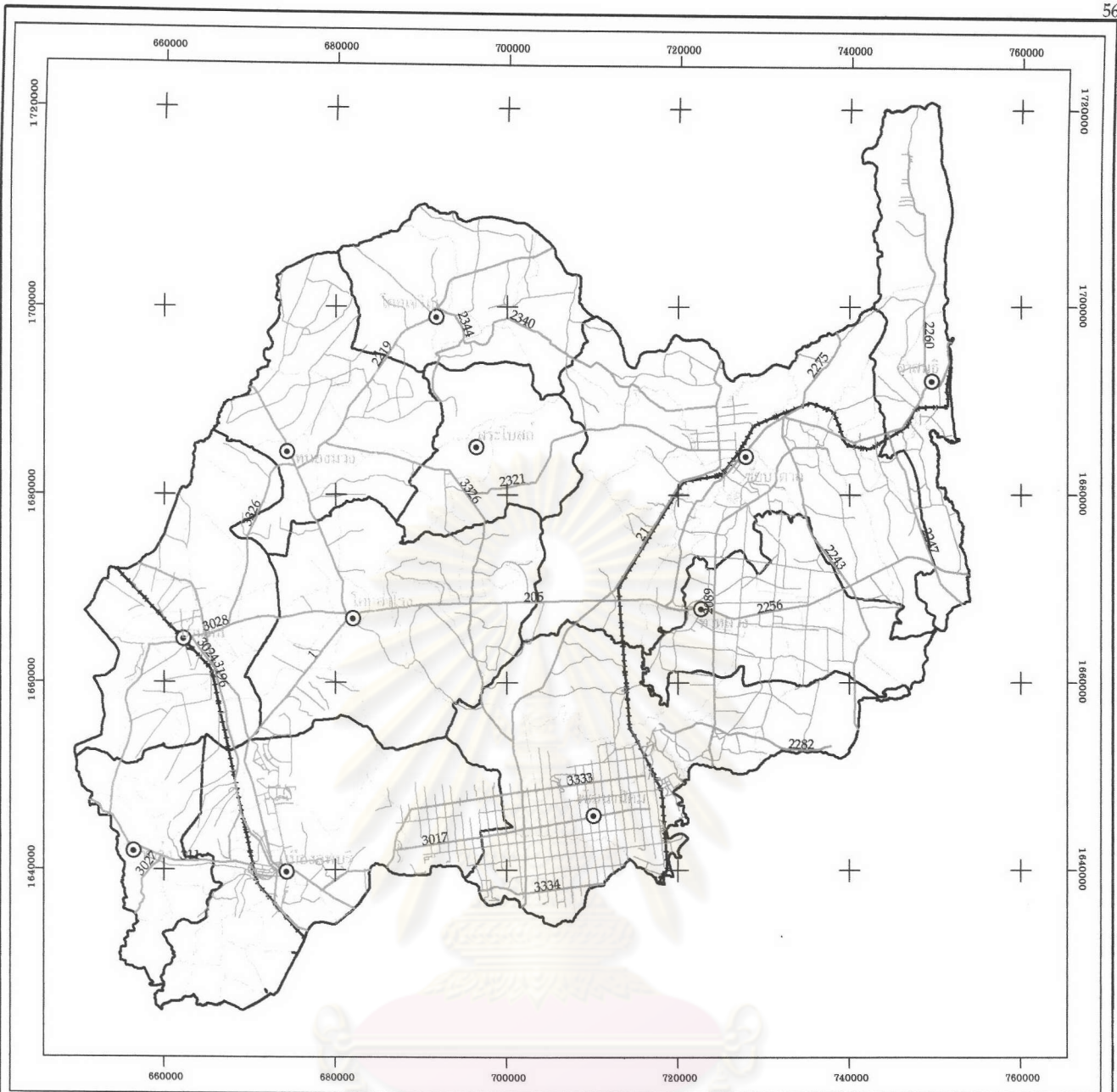
เส้นทางคมนาคมที่มีความสำคัญต่อการเดินทางของเกษตรกร ประกอบด้วยระบบถนนและทางรถไฟ โดยถนนมีบทบาทและความสำคัญมากกว่าทางรถไฟ เนื่องจากสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ครอบคลุมกว่า และมีความสะดวกในการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางด้วยพาหนะส่วนตัวหรือรถรับจ้าง ขณะที่รถไฟมีบทบาทในการขนส่งผู้โดยสารและสินค้าในระยะทางไกลที่มีราคาถูก แต่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงพื้นที่ จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่า ถนนมีบทบาทสำคัญในการเดินทางของเกษตรกรมากที่สุด สามารถแบ่งบทบาทของถนน เป็น 3 เรื่อง คือ

- ความสามารถในการเข้าถึงพื้นที่โดยการเชื่อมโยงพื้นที่เข้ากับถนนสายหลัก

ในจังหวัดลพบุรีมีเส้นทางถนนที่สำคัญ 3 สายด้วยกันคือ ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1 21 และ 205 ถนนทั้ง 3 สายนี้ เปรียบเสมือนแกนหลักในการเดินทางของประชาชนและในการขนส่งสินค้า เนื่องจากเป็นทางหลวงแผ่นดินที่ทำการเชื่อมจังหวัดพื้นที่กับภูมิภาคอื่นๆ ของจังหวัด โดยทางหลวงหมายเลข 1 ทำการเชื่อมจังหวัดลพบุรีกับภาคกลางและภาคเหนือโดยผ่านชุมชนต่างๆ ด้านตะวันตกในแนวเหนือ - ใต้ของจังหวัด ในอำเภอเมืองลพบุรี โคกสำโรง และหนองม่วง ขณะที่ทางหลวงหมายเลข 21 นั้นทำการการเชื่อมจังหวัดลพบุรีกับภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยผ่านชุมชนต่างๆ ด้านตะวันออกในแนวเหนือ - ใต้ของจังหวัดในอำเภอพัฒนานิคมและชัยบาดาล สำหรับทางหลวงหมายเลข 205 นี้เป็นการเชื่อมพื้นที่ภายในจังหวัดทางตอนกลางทั้งหมดเอาไว้ด้วยกัน โดยตัดผ่านกลางจังหวัดในแนวตะวันออก - ตะวันตก จากอำเภอบ้านหมี่ โคกสำโรง ชัยบาดาล และขึ้นไปทางเหนือไปยังอำเภอลำสนธิที่อยู่ทางตะวันออกสุดติดต่อกับจังหวัดเพชรบูรณ์

- การติดต่อภายในพื้นที่เพื่อเชื่อมโยงชุมชนแต่ละแห่ง

การเดินทางติดต่อภายในพื้นที่จังหวัดลพบุรี นอกจากมีเส้นทางทางหลวงแผ่นดินที่สำคัญทั้ง 3 สายข้างต้นแล้ว ยังมีเส้นทางหลวงแผ่นดินจังหวัดต่างๆ ที่ทำการเชื่อมโยงพื้นที่ต่าง เข้ากับทางหลวงสายหลักเอาไว้ด้วยกัน เป็นการสร้างโอกาสในการเข้าถึงพื้นที่ให้กับพื้นที่ชนบทที่อยู่รอบนอกให้มากยิ่งขึ้น นอกจากทางหลวงสายจังหวัดแล้ว ยังมีถนนในความรับผิดชอบของหน่วยงานอื่น เช่น รพช. ที่ใช้เดินทางเข้าสู่หมู่บ้านต่างๆ อีกด้วย

แผนที่ 4.6

เส้นทางคมนาคมในจังหวัดชลบุรี

สัญลักษณ์

- ทางหลวงแผ่นดิน ทางหลวงจังหวัด
- ถนนสายย่อย
- ขอบเขตอำเภอ
- ขอบเขตตำบล
- ที่ตั้งอำเภอ

วิทยานิพนธ์ :

การกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรในพื้นที่เกษตร จังหวัดชลบุรี

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3 0 3 6 9 12 15 กม.

ที่มา : กรมพัฒนาที่ดิน

- การรวบรวมและการกระจายปัจจัยการผลิต ผลผลิต และสินค้า

นอกจากความสำคัญของถนนในการเดินทางติดต่อสื่อสารในพื้นที่แล้ว ถนนยังมีบทบาทในการขนส่งปัจจัยการผลิต ผลผลิต และสินค้าอีกด้วย เริ่มต้นจากการเดินทางไปยังไร่นา จนไปถึงการเก็บรวบรวมและขนส่งผลผลิตไปยังตลาด จากการสอบถามเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ สรุปได้ว่า เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมใช้ทางหลวงจังหวัดในการขนส่งมากกว่า เนื่องจากทางหลวงจังหวัดมีหลายเส้นทาง และส่วนใหญ่เป็นการเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างอำเภอและครอบคลุมพื้นที่มากกว่า ทำให้การเดินทางของเกษตรกรเป็นไปได้โดยสะดวก

ในการขนส่งผลผลิตของเกษตรกรนั้น มี 2 รูปแบบคือ เกษตรกรเป็นผู้ขนส่งผลผลิตเอง และมีพ่อค้าเป็นผู้ขนส่งผลผลิต โดยที่การขนส่งทั้ง 2 รูปแบบนี้จะการใช้ทางหลวงจังหวัดในการขนส่ง (วิเชียร ทองคำน้อย, สัมภาษณ์ : 8 มิ.ย. 2546) ด้วยเหตุผลที่กล่าวข้างต้น การขนส่งผลผลิตมี 2 ขั้นตอน คือ การนำผลผลิตจากไร่นามาสู่สถานที่เก็บผลผลิต เช่น ยุ้งฉาง หรือลานตากผลผลิต ในกรณีที่ผลผลิตมีไม่มากนัก เกษตรกรนิยมใช้รถสามล้อ ซึ่งเป็นรถพ่วงขนาดเล็กในการขนส่ง สำหรับกรณีที่ผลผลิตมีมาก เกษตรกรนิยมใช้รถบรรทุกตั้งแต่ 4 ล้อขึ้นไปในการขนส่ง และการนำผลผลิตออกขาย ไม่ว่าจะเป็นการขนส่งโดยเกษตรกรเองหรือพ่อค้าเป็นผู้ขนส่งผลผลิตโดยใช้รถบรรทุก 6 ล้อขึ้นไปในการขนส่ง เนื่องจากสามารถขนส่งได้ครั้งละจำนวนมาก (จำนง ศาลา, สัมภาษณ์ : 9 มิ.ย. 2546)

สำหรับในเรื่องของการเดินทางของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เลือกที่จะใช้รถจักรยานยนต์เป็นพาหนะในการเดินทางในชีวิตประจำวันในระยะทางสั้น ๆ หรือการทำไร่นามากที่สุด เนื่องจากไร่นาจะอยู่ไม่ไกลบริเวณชุมชนที่พักอาศัยมากนัก การเดินทางด้วยรถจักรยานยนต์จึงมีความเหมาะสมมาก เพราะเป็นพาหนะที่มีความสะดวกและราคาถูกที่ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่มีประจำบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเกี่ยวกับพาหนะที่ใช้ในการทำการเกษตร พบว่า ในปี 2540 จังหวัดลพบุรีมีครัวเรือนเกษตรกรที่มีรถจักรยานยนต์เป็นของตนเอง คิดเป็นร้อยละ 63.23 ของครัวเรือนเกษตรกรทั้งหมด และสามารถยืนยันได้ด้วยปริมาณการจราจรจากจำนวนรถจักรยานยนต์ที่จำนวนสูงมากในถนนแต่ละสาย ขณะที่การเดินทางที่ไกลออกไป เกษตรกรเลือกที่จะใช้การเดินทางในรูปแบบอื่นมากกว่า เช่น รถยนต์ส่วนตัว ส่วนการใช้รถโดยสารประจำทางหรือรถรับจ้าง และรถไฟมีความสะดวกน้อยกว่ามาก เนื่องจากต้องใช้เวลาในการเดินทางเป็นเวลานาน (สมชัย พูลสวัสดิ์ , สัมภาษณ์ : 9 มิ.ย. 2546)

ความสำคัญของเส้นทางคมนาคมสายต่างๆ สามารถดูได้จากปริมาณการจราจรบนถนนสายนั้นๆ ซึ่งปริมาณจราจรที่เกิดขึ้นจากรถประเภทต่างๆ ที่ผ่านพื้นที่ใด จำนวนที่มากน้อยต่างกันสามารถแสดงถึงความสำคัญของพื้นที่ได้เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนที่เป็นจุดตัดหรือศูนย์รวม (node) ของเส้นทางต่างๆ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากปริมาณการจราจรในปี 2543 จากตาราง 4.3 พบว่าในเส้นทางสายสำคัญทั้ง 3 สายที่กล่าวข้างต้น ได้แก่ ทางหลวงหมายเลข 1 21 และ 205 ล้วนมีปริมาณการจราจรมากกว่า 20,000 คันต่อวันทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นเส้นทางสำคัญไปยังภาคกลางตอนบน ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามลำดับ ขณะที่เส้นทางหลวงที่มีการจราจร ปริมาณการจราจรในช่วงระหว่าง 10,000 ถึง 20,000 คัน ที่สำคัญล้วนเป็นเส้นทางเชื่อมระหว่างทางหลวงสายหลักไปยังอำเภอต่างๆ ทั้งสิ้น ได้แก่ ทางหลวงหมายเลข 311 ซึ่งเป็นเส้นทางเลี่ยงเมืองลพบุรี ผ่านอำเภอท่าม่วงไปยังจังหวัดสิงห์บุรี หมายเลข 2129 เป็นเส้นทางเชื่อมต่อไปยังอำเภอชัยบาดาล ทางหลวง

หมายเลข 3017 เป็นเส้นทางเชื่อมต่อไปยังจังหวัดสระบุรีผ่านทางอำเภอเมืองลพบุรีและพัฒนานิคม และทางหลวงหมายเลข 3196 เป็นเส้นทางเชื่อมต่อทางด้านใต้กับจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยผ่าน อำเภอเมืองลพบุรีและบ้านหมี่

ส่วนถนนสายอื่นๆ เป็นส่วนประกอบของโครงข่ายถนนที่เชื่อมติดต่อกันระหว่าง ชุมชนศูนย์กลางต่างๆ กับพื้นที่ชนบท หรือเชื่อมการติดต่อระหว่างพื้นที่ชนบทกับพื้นที่ชนบทเกือบทั้งหมดภายในจังหวัด เพื่อประโยชน์ในการติดต่อขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและวัตถุดิบต่างๆ จากไร่นา หรือแหล่งผลิตมาสู่แหล่งตลาดในชุมชนศูนย์กลางต่างๆ เช่น ชุมชนศูนย์กลางการค้าและบริการ ได้แก่ ชุมชนเมืองลพบุรี ชุมชนโคกสำโรง ชุมชนบ้านหมี่ เป็นต้น และนำสินค้าจากเมืองไปสู่พื้นที่ชนบท

สำหรับเส้นทางรถไฟนั้น จังหวัดลพบุรีมีเส้นทางรถไฟ 2 สายตัดผ่านพื้นที่ จังหวัด คือ ทางรถไฟสายเหนือตัดผ่านทางด่านตะวันตกของจังหวัด ผ่านทางอำเภอเมืองและบ้านหมี่ และทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนทางด้านตะวันออกของจังหวัด ผ่านทางอำเภอพัฒนานิคม ชัยบาดาล และบ้านหมี่ โดยมีสถานีรถไฟใน 2 เส้นทางทั้งสิ้น 17 สถานี

ส่วนการคมนาคมทางน้ำนั้น จังหวัดลพบุรีมีแม่น้ำลพบุรีและแม่น้ำป่าสักเป็น แม่น้ำสายสำคัญ แต่ในปัจจุบันบทบาทความสำคัญทางด้านการคมนาคมขนส่งลดลงมาก ทั้งนี้เนื่องจากการคมนาคมขนส่งทางรถยนต์มีความสะดวกและรวดเร็วมากกว่า ประกอบกับปริมาณน้ำในแม่น้ำมี ปริมาณไม่มากพอ คือ ในฤดูน้ำหลากน้ำในแม่น้ำป่าสักจะไหลเชี่ยวและมีเกาะแก่งเป็นอุปสรรคในการ เดินเรือ และในฤดูแล้งมีปริมาณน้ำน้อย

โครงข่ายคมนาคมขนส่งนั้นมีความสัมพันธ์กับการตั้งถิ่นฐานของประชาชน สามารถดูได้จากชุมชนที่เส้นทางคมนาคมตัดผ่าน ย่อมทำให้ชุมชนนั้นมีโอกาสในการเข้าถึงบริการต่างๆ มีความสะดวกในการติดต่อกับพื้นที่อื่น ๆ โดยบริเวณจุดตัดของเส้นทางถนน พบว่า ชุมชนนั้นมีความ สำคัญในฐานะที่เป็นศูนย์กลางทางด้านการคมนาคม เช่น ชุมชนโคกสำโรง ชุมชนเมืองลพบุรี ที่เปรียบ เสมือนศูนย์กลางในการเดินทางไปยังพื้นที่อื่นจังหวัด โดยการรถไฟจะมีบทบาทต่อระบบการขนส่งของ จังหวัดลพบุรี ในด้านการขนส่งสินค้าและวัตถุดิบจากภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือและต่อไป ยังกรุงเทพมหานคร (สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย, 2536)

ตาราง 4.5 ปริมาณจราจรบนทางหลวงแผ่นดินในจังหวัดลพบุรี พ.ศ.2543

หมายเลข	เส้นทาง	รถยนต์ นั่ง	รถโดยสาร 4 ล้อ	รถโดยสาร 6 ล้อ ขึ้นไป	รถบรรทุก 4 ล้อ	รถบรรทุก 6 ล้อ	รถบรรทุก 10 ล้อ และรถพ่วง	รวม	รถจักรยาน 2 ล้อ และ 3 ล้อ	จักรยาน ยนต์
1	ทางแยกพุด - กม.ที่ 230 (ถนนพหลโยธิน)	14,653	463	1,022	5,218	1,604	2,512	25,472	66	2,581
21	ทางแยกหมายเลข 1 (พุด) - ทางแยกโคกสำโรง	8,941	1,152	1,057	9,395	2,301	4,723	27,569	71	2,054
205	บ้านหมี่ - แยกหนองบัวบก	10,718	1,287	1,083	6,977	2,195	1,664	23,924	423	6,564
311	วงเวียนเทพสตรี - สิงห์บุรี	10,492	330	484	2,375	1,009	2,210	16,900	207	2,729
2089	กม.ที่ 39 (น้ำต) - ทางหลวงหมายเลข 205	2,623	212	179	947	361	325	4,647	29	1,393
2129	ทางแยกหมายเลข 21 - ลำน้ำราชนัด	8,583	622	296	2,730	695	401	13,327	173	8,726
2212	ทางแยกหมายเลข 21 - ทางหลวงหมายเลข 21	27	14	-	155	20	51	267	18	134
2219	หนองมะค่า - ทางหลวงหมายเลข 3326 (ยางโทน)	980	36	27	304	173	60	1,580	66	517
2243	ทางแยกหมายเลข 205 (บ้านชุม) - หัวแหลม	105	15	20	374	55	22	591	14	551
2224	ทางแยกหมายเลข 205 (บ้านมอติดินแดง) - ทางหลวง หมายเลข 2211	94	33	9	276	32	12	456	15	197
2256	ทางแยกหมายเลข 205 (บ้านชัยบาดาล) - ทางหลวง หมายเลข 201	2,551	170	248	2,913	988	668	7,538	4	1,397
2260	ทางแยกหมายเลข 205 (ลำสนธิ) - วังเชื่อม	289	20	33	163	58	34	597	38	416
2275	ทางแยกหมายเลข 205 (ชัยบาดาล) - กม.ที่ 14	615	40	47	320	113	43	1,178	30	508
2321	บ้านใหม่สามัคคี - ทางหลวงหมายเลข 3326 (สระโบสถ์)	702	91	67	1,103	309	175	2,447	43	1,235
2338	วังม่วง - ทางหลวงหมายเลข 2089 (ท่ามะนาว)	721	58	26	620	133	64	1,622	24	501
2340	ทางหลวงหมายเลข 21 - สระโบสถ์	540	148	66	346	162	66	1,328	33	657
2357	ทางแยกหมายเลข 2272 - ทางหลวงหมายเลข 2256	181	10	14	171	15	11	402	19	297
3014	ทางแยกหมายเลข 1 (เสาชอง) - กองบิน	3,912	768	192	968	242	70	6,152	148	2,234
3016	ป่าไผ่ - วงเวียนศรีสุริโยทัย	3,270	236	190	3,314	255	135	7,399	101	3,510
3017	ทางแยกหมายเลข 1 - สุขาภิบาลแก่งเสือเต้น	8,178	333	600	2,782	1,064	1,047	14,004	61	2,871
3019	ทางแยกหมายเลข 1 - สถานีรถไฟโคกกระเทียม	2,155	160	223	1,464	221	273	4,496	156	1,376
3021	ทางหลวงหมายเลข 3022 - เทศบาลบ้านหม้อ	869	117	250	2,884	258	467	4,845	6	1,130
3027	ทางแยกหมายเลข 32 - ทางหลวงหมายเลข 31	1,540	6	53	379	196	72	2,246	10	1,054
3028	ทางแยกหมายเลข 311 (บางจา) - กม.ที่ 24	2,743	82	70	529	357	294	4,075	83	1,531
3029	ทางแยกหมายเลข 1 (เขาพระงาม) - เขตทหาร	1,271	180	169	859	91	29	2,599	96	756
3196	ทางแยกหมายเลข 1 (บ้านหมี่) - ทางแยกหมายเลข 3267 (มหาราช)	4,537	958	506	3,471	1,073	766	11,311	109	2,012
3326	บ้านหมี่ - ทางหลวงหมายเลข 205 (วังม่วง)	3,184	52	38	1,001	521	279	5,075	8	1,519
3333	โคกคึม - แม่น้ำป่าสัก	2,351	233	97	497	424	357	3,959	8	1,581

หมายเหตุ : ผลรวมของปริมาณจราจร ไม่รวมจำนวนรถจักรยาน 2 ล้อและ 3 ล้อ และจักรยานยนต์
ที่มา : กรมทางหลวง พ.ศ.2543

4.1.9 การสาธารณสุขโรค

1) การไฟฟ้า

ในปี 2543 จังหวัดลพบุรีมีปริมาณกระแสไฟฟ้าที่จำหน่ายออกไปทั้งหมด 902.35 ล้านกิโลวัตต์/ชั่วโมง ให้กับผู้ใช้ไฟฟ้าถึง 161,930 ราย ในจำนวนนี้สามารถจำแนกได้เป็น ผู้ใช้ประเภทเป็นที่อยู่อาศัย ร้อยละ 22.84 ธุรกิจและอุตสาหกรรม ร้อยละ 71.01 สถานที่ราชการและสาธารณะ ร้อยละ 5.67 และประเภทอื่นๆ ร้อยละ 0.48 สำหรับปริมาณกระแสไฟฟ้าที่จำหน่ายให้กับประชาชนในอำเภอต่างๆ พบว่าในอำเภอที่มีธุรกิจและอุตสาหกรรมนั้นมีปริมาณการใช้มากกว่าอำเภอ

อื่น ๆ เช่น อำเภอเมืองลพบุรีและพัฒนานิคม แต่เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้า พบว่า อำเภอเมืองลพบุรีมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้ามากที่สุด รองลงมาคือ อำเภอโคกสำโรง บ้านหมี่ ท่าวุ้ง ชัยบาดาล พัฒนานิคม ท่าหลวง สระโบสถ์ ลำสนธิหนองม่วง และน้อยที่สุดที่อำเภอโคกเจริญ

เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้ ในปี 2544 พบว่า จังหวัดลพบุรีมีครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้คิดเป็นร้อยละ 98.4 ของครัวเรือนทั้งหมด โดยในระดับตำบล พบว่า ตำบลที่มีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือนมีจำนวนทั้งสิ้น 47 ตำบลหรือเกือบครึ่งหนึ่งของตำบลในจังหวัด ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในอำเภอเมืองลพบุรี ขณะที่ตำบลที่มีสัดส่วนของครัวเรือนที่มีไฟฟ้าใช้น้อยที่สุด คือ ต.พัฒนานิคม อ.พัฒนานิคม คิดเป็นร้อยละ 82.0 ของครัวเรือนทั้งหมด ซึ่งอาจสรุปได้ว่าจังหวัดลพบุรีมีปัญหาเรื่องไฟฟ้าน้อยมาก เนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่มีไฟฟ้าค่อนข้างสมบูรณ์ และสามารถยืนยันได้จากผลสรุปรวมตัวชี้วัดข้อมูลสภาพพื้นฐานด้านการมีไฟฟ้า ของกรมพัฒนาชุมชน ปี 2544 พบว่าจากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 1,051 หมู่บ้าน มีเพียง 42 หมู่บ้านเท่านั้นที่มีปัญหาเกี่ยวกับการมีไฟฟ้าปานกลางเท่านั้น (ตาราง 4.6)

ตาราง 4.6 สรุปปัญหาการมีไฟฟ้าใช้ในหมู่บ้านของจังหวัดลพบุรี ปี 2544

จังหวัดลพบุรี	มีไฟฟ้า (หมู่บ้าน)	(ร้อยละ)
ระดับ 1 มีปัญหามาก	0	0.00
ระดับ 2 มีปัญหาปานกลาง	49	4.66
ระดับ 3 มีปัญหาน้อย/ไม่มีปัญหา	1,002	95.34
รวม	1,051	0.00

ที่มา : ศูนย์ข้อมูลเพื่อการพัฒนาชนบท กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

2) การประปา

ในปี 2543 จังหวัดลพบุรีมีการประปาอยู่ในความรับผิดชอบหน่วยงานที่สำคัญ คือ ในความรับผิดชอบของการประปาส่วนภูมิภาคทั้งหมด 3 แห่ง และในความรับผิดชอบของเทศบาล 1 แห่ง โดยมีปริมาณน้ำประปาที่ผลิตได้ทั้งสิ้น 17.6 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี ปริมาณน้ำที่จำหน่ายให้ผู้ใช้ 13.3 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี คิดเป็นร้อยละ 75.64 ของน้ำประปาที่ผลิตได้ ครอบคลุมประชากรทั้งสิ้น 41,623 คน นอกจากนี้ยังมีการประปาในความรับผิดชอบของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ อีกบางส่วน สำหรับการให้บริการจะเป็นในตนเองเดียวกันกับการบริการไฟฟ้า คือ ในอำเภอที่มีธุรกิจและอุตสาหกรรมนั้นมีปริมาณการใช้มากกว่าอำเภออื่น ๆ

เมื่อพิจารณาจากสัดส่วนของครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ ในปี 2544 พบว่า จังหวัดลพบุรีมีครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้คิดเป็นร้อยละ 81.07 ของครัวเรือนทั้งหมด โดยในระดับตำบล พบว่า ตำบลที่มีน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือนมีจำนวนทั้งสิ้น 17 ตำบล ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นตำบลที่มีประชากรไม่มากนัก คือ ไม่ถึง 1,000 ครัวเรือนกระจายอยู่ในแทบทุกอำเภอ สำหรับตำบลที่มีสัดส่วนของครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้น้อยที่สุด คือ ต.ดอนดึง อ.บ้านหมี่ มีครัวเรือนที่มีน้ำประปาเพียงร้อยละ 17.66 ของครัวเรือนทั้งหมดเท่านั้น

4.2 แผนและแนวทางการพัฒนาการเกษตรในระดับประเทศและระดับจังหวัดลพบุรี

4.2.1 ระดับประเทศ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาขีดความสามารถการแข่งขัน โดยการปรับโครงสร้างของภาคการผลิต ทั้งภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และบริการบนพื้นฐานการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมโยงและความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจในประเทศและระหว่างประเทศ นำไปสู่การยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ในประเทศ

เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้างต้น แนวทางการพัฒนาด้านการเกษตรจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 นี้ ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาด้านการเกษตร สรุปได้ดังนี้

- 1) เพิ่มขีดความสามารถทักษะของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร ให้ขีดความสามารถในการเป็นผู้ประกอบการได้ สามารถตัดสินใจและวางแผนการผลิตเชื่อมโยงกับการตลาด การเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการ มีการใช้ระบบข้อมูลข่าวสารด้านการผลิต ราคาสินค้า และการตลาดเป็นเครื่องมือในการทำธุรกิจ รวมทั้งการแปรรูปสินค้าและการตลาด
- 2) ส่งเสริมกระบวนการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน โดยให้เกษตรกรเรียนรู้จากประสบการณ์ของเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร และได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในหลาย ๆ รูปแบบ
- 3) ขยายการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อสร้างดุลยภาพของการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และเสริมสร้างขีดความสามารถเพิ่มผลผลิต เพื่อให้การเกษตรยั่งยืนอยู่รอดได้ในเชิงพาณิชย์
- 4) สร้างความรู้และความเข้าใจให้แก่เกษตรกรเพื่อลดปริมาณการใช้สารเคมีการเกษตรอย่างทั่วถึง เพื่อส่งเสริมการเกษตรปลอดภัยให้แพร่หลาย พร้อมทั้งเร่งรัดการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อทดแทนสารเคมีการเกษตรและให้มีการขยายผลในเชิงพาณิชย์อย่างกว้างขวาง
- 5) เพิ่มปริมาณสินเชื่อให้แก่เกษตรกร สถาบันเกษตรกรในการประกอบอาชีพและดำเนินธุรกิจอย่างเพียงพอตามความจำเป็น รวมทั้งพัฒนาระบบเครือข่ายสินเชื่อให้เชื่อมโยงกับสถาบันเกษตรกร

4.2.2 ระดับจังหวัด

จังหวัดลพบุรีเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคกลางตอนบน ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีความสำคัญและเป็นแหล่งผลิตอาหารที่มีความอุดมสมบูรณ์และหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัด บริเวณอำเภอพัฒนานิคม ชัยบาดาล ท่าหลวง และลำสนธิ ถูกจัดเป็นเขตที่กำลังมีการส่งเสริมการกระจายผลผลิตทางการเกษตร เนื่องจากดินมีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งพืชอาหารสัตว์ เช่น ข้าวโพด อ้อย ข้าวฟ่าง เป็นต้น ฐานการผลิตดังกล่าวก่อให้เกิดความได้เปรียบในกิจกรรมด้านกลีกรวม โดยเฉพาะพืชไร่ และสามารถเชื่อมโยงไปยังด้านการปศุสัตว์ที่มีแนวโน้มที่จะขยายตัวมากขึ้น ซึ่งจะช่วยส่งเสริมศักยภาพของจังหวัดในการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ อุตสาหกรรมแปรรูปเนื้อสัตว์ และอุตสาหกรรมแปรรูปการเกษตร

จากความสำคัญของการเกษตรในฐานะที่เป็นฐานการผลิตหลักของจังหวัด จังหวัดลพบุรีได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดในระยะ 5 ปี (พ.ศ.2545-2549) ในด้านการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการเกษตร บนฐานการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและเกษตรยั่งยืนภายใต้การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งมีแนวทางการพัฒนา สามารถสรุปได้ดังนี้

1) พัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทานเพื่อการเกษตร โดยพัฒนาระบบชลประทานและจัดรูปที่ดินต่อเนื่องจากการพัฒนาเขื่อนป่าสัก พัฒนาแหล่งน้ำธรรมชาติที่ต้นเขิน รมรงค์ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาแหล่งน้ำและป้องกันการบุกรุกแหล่งน้ำสาธารณะ และสนับสนุนการมีแหล่งน้ำในไร่นาของเกษตรกร

2) พัฒนาที่ดินโดยการส่งเสริมอนุรักษ์ดินและน้ำแก่เกษตรกร ส่งเสริมการปรับปรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุและการใช้ประโยชน์ตามศักยภาพดิน เร่งรัดการปฏิรูปที่ดินเพื่อให้เกษตรกรมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง

3) ส่งเสริมการเกษตรโดยยึดแนวเกษตรทฤษฎีใหม่

4) ส่งเสริมการผลิตพืชและสัตว์เศรษฐกิจที่มีคุณภาพดี ได้แก่ ข้าวโพด ไก่เนื้อ สัตว์ปีก และปลา เป็นต้น ให้ตรงตามความต้องการของตลาด

5) ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตแผนใหม่ และข้อมูลข่าวสารทางการเกษตรแก่กลุ่มเกษตรกร รวมทั้งสนับสนุนให้มีการถ่ายทอดความรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จให้แก่เกษตรกรโดยตรง

6) พัฒนาระบบการตลาดสินค้าการเกษตร

7) ส่งเสริมและควบคุมมาตรฐานการผลิตเกษตรปลอดภัย รวมทั้งสนับสนุนด้านการตลาดควบคู่กันไป

8) กำหนดเขตพื้นที่ส่งเสริมการเกษตร ตามความเหมาะสมของภูมิประเทศ คุณภาพดิน และปริมาณน้ำอย่างชัดเจน

9) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรมีการรวมตัวเพื่อช่วยเหลือกันในการพัฒนาการเกษตร

10) มีการประกันความเสี่ยงในการผลิตการเกษตร

จากยุทธศาสตร์การพัฒนาทางการเกษตรในจังหวัดลพบุรีที่ได้กำหนดไว้ หากได้มีการผสมผสานกับผลการศึกษากำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรกร เป็นที่เชื่อแน่ว่าจะก่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรที่มีประสิทธิภาพขึ้น เนื่องจากศูนย์บริการเกษตรกรจะเป็นกลไกที่ช่วยในการพัฒนาการเกษตรในด้านการถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีการผลิต และความช่วยเหลือต่าง ๆ แก่เกษตรกรบนพื้นฐานความร่วมมือกันของเกษตรกรโดยมีภาครัฐเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในเรื่องที่จำเป็น เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำและดิน รวมถึงระบบตลาด เพื่อให้การพัฒนาการเกษตรสามารถดำเนินไปได้พร้อมกันอย่างเป็นระบบ

4.3 บทบาทความสำคัญของพื้นที่ศึกษา

การศึกษาสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษา และแผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ดังรายละเอียดข้างต้น สามารถสรุปภาพรวมทั้งหมดเพื่อให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของพื้นที่ศึกษาได้ดังนี้ คือ

สภาพทั่วไปของจังหวัดลพบุรีเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำหนดบทบาทและความสำคัญของพื้นที่ โดยจังหวัดลพบุรีเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลาง มีระยะทางไม่ห่างจากกรุงเทพมหานครมากนัก สามารถเดินทางติดต่อได้สะดวกทั้งทางถนนและรถไฟ ซึ่งนับเป็นข้อได้เปรียบประการหนึ่งในการพัฒนา และตามที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งกระจายความเจริญออกไปสู่ภูมิภาคต่างๆ นั้น ในภาคกลางการพัฒนาภูมิภาคกำหนดให้จังหวัดสระบุรีเป็นศูนย์กลางความเจริญของภาคและกำหนดให้จังหวัดลพบุรีเป็นศูนย์กลางรองในการบริการของภาคกลาง ทั้งนี้เพราะจังหวัดลพบุรีมีศักยภาพการพัฒนาในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตทางเกษตรที่ถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักของจังหวัด และเป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด และอ้อย ที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคกลาง และประเทศ เนื่องจากสภาพทางกายภาพของจังหวัดมีความเหมาะสมต่อการเพาะปลูกพืชชนิดต่างๆ ขณะเดียวกัน ประชาชนส่วนใหญ่มากกว่าหกหมื่นครัวเรือนยังประกอบอาชีพเกษตรกรรมอีกด้วย ซึ่งการผลิตทางเกษตรในจังหวัดลพบุรีนี้เองได้กลายเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญสำหรับสาขาอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวมากขึ้น ทั้งอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น การแปรรูปสินค้าเกษตร อาหารสัตว์ น้ำตาลทราย และขนาดเล็กซึ่งส่วนใหญ่เป็นการบริการการเกษตร เช่น โรงสี และไซโลต่างๆ ที่มีอยู่จำนวนมาก กระจายอยู่ในชุมชนศูนย์กลางในพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ อำเภอเมืองลพบุรี ชัยบาดาล (ลำน้ำราชนครินทร์) โคกสำโรง และบ้านหมี่ ที่ให้บริการแก่พื้นที่โดยรอบ ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้ถือเป็นแหล่งรับซื้อผลผลิตการเกษตรที่สำคัญของเกษตรกร และยังเป็นแหล่งจ้างงานที่สำคัญของคนในพื้นที่ด้วย ซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมเหล่านี้ ยังต้องอาศัยการพัฒนาการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือด้านความรู้ การผลิตต่างๆ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มผลผลิตให้สูงขึ้นได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของจังหวัดที่มุ่งเน้นการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรโดยตรงและทางอ้อมโดยเฉพาะการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตและข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร ซึ่งคาดว่าผลการกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรนี้น่าจะเป็นประโยชน์ในการใช้แนวทางพัฒนาการเกษตร เพื่อนำความเจริญสู่ชนบทในจังหวัดลพบุรีต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย